

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Pedagogická fakulta

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2016

Lenka SCHOLLEOVÁ

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky

**PROBLEMATIKA VZTAHŮ DĚTÍ PŘEDŠKOLNÍHO
VĚKU K SENIORŮM A JEJÍ REFLEXE V PŘEDŠKOLNÍM
VZDĚLÁVÁNÍ**

**PRESCHOOL-AGED CHILDREN'S RELATIONSHIPS TO
SENIOR CITIZENS AND ITS REFLECTION IN
PRESCHOOL EDUCATION**

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Michal Zvírotsky Ph.D.

Autor diplomové práce: Bc. Lenka Scholleová

Studijní obor: Pedagogika předškolního věku

Forma studia: kombinovaná

Diplomová práce dokončena: duben 2016

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury.

V Praze dne .....

Podpis: .....

Ráda bych touto cestou poděkovala PhDr. Michalu Zvírotskému Ph.D. za odborné vedení práce, cenné připomínky a možnost zabývat se velmi zajímavým tématem.

Anotace

Předložená práce se zabývá problematikou vztahu seniorů a předškolních dětí, a to v rodině i mimo ni. Teoretická část se zaměřuje na rodinu, její funkci a proměnu v historii, a ukazuje, jaký má dopad dnešní podoba rodiny na mezigenerační vztahy. Dále se zaměřuje na setkávání dětí a seniorů mimo rodinu, zejména v rámci mezigeneračních programů a aktivit. Vymezuje termíny stáří, předškolní období a potřeby, které v každém věku člověk má. Zkoumá další prostředky, které se tímto tématem zabývají (literatura pro děti) a podporují ho. Cílem práce je porovnat teoretické poznatky o dnešních rodinných vztazích se získanými informacemi od vybraného vzorku rodin, a zároveň zjistit, jaké je obecné povědomí rodičů o mezigeneračních programech, pořádaných v místě jejich bydliště, tedy na Praze 8. Praktická část současně zkoumá podporu vztahu předškolních dětí a seniorů ve vybraných mateřských školách a zařazení této oblasti do školních vzdělávacích programů.

Klíčová slova: *předškolní věk, stáří, mezigenerační vztahy, proměna rodiny, role prarodiče, setkávání generací, mezigenerační programy a aktivity*

Abstract

The thesis deals with the relationship between seniors and preschool children, both within and outside the family circle. The theoretical part is focused on family, its function and historical transformation and shows the effects of today's family forms on intergenerational relationships. Further focus is on the encounter of children and seniors outside the family circle, particularly in terms of intergenerational programmes and activities. It defines the terms of age, preschool stage and specific needs connected with particular stages of life. The thesis explores other means of dealing with this issue (literature) and supports it. The aim of the study is to compare and contrast theoretical knowledge of today's family relationships with information obtained from a selected sample of families, and also to find out to what extent parents are aware of intergenerational programmes organized at their place of residence, ie in Prague 8. The practical part examines the support of the relationship between preschool children and seniors in selected kindergartens and the inclusion of this area into school educational programmes.

Keywords: *pre-school age, old age, intergeneration relationship, transformation, grandparent role, generation gathering, intergeneration programs and activities*

Obsah

Obsah	7
Úvod	9
I. TEORETICKÁ ČÁST	11
1 Předškolní věk	11
1.1 Vymezení pojmu předškolní věk	11
1.2 Socializace dítěte předškolního věku a jeho potřeby	12
2 Stáří	15
2.1 Vymezení pojmu stáří a stárnutí	15
2.2 Socializace seniorů a jejich potřeby	17
3 Vztahy předškolních dětí a seniorů v rodině	21
3.1 Rodina a její charakteristika	21
3.1.1 Funkce rodiny	23
3.1.2 Proměny rodiny ve 20. století a její dnešní podoba	24
3.1.3 Mezigenerační soužití	26
3.2 Role prarodiče a její proměna	28
3.2.1 Typologie prarodiče	29
4 Vztahy předškolních dětí a seniorů mimo rodinu	31
4.1 Mezigenerační programy	31
5 Dětská literatura, umožňující překonání mezigeneračního problému	36
II. PRAKTICKÁ ČÁST	39
7 Cíle praktické části	39
8 Hypotézy	39
9 Výzkumné metody	41
9.1 Metoda dotazníku	41
9.2 Metoda polostrukturovaného rozhovoru	42
9.3 Experiment	43
10 Realizace vlastního výzkumu	45
10.1 Organizace vlastního výzkumu	45
10.2 Analýza dat a etika výzkumu	46
10.3 Realizace dotazníkového šetření	48

10. 3. 1	Charakteristika zkoumaného vzorku	48
10. 3. 2	Vyhodnocení dotazníkového šetření.....	53
10. 4	Realizace a vyhodnocení polostrukturovaného rozhovoru.....	63
10. 5	Experiment – navázání mezigeneračních vztahů mezi Gerontologickým centrem v Praze 8 – Kobylisích a MŠ Bojasova 1	66
11	Shrnutí výsledků a diskuze	69
11. 1	Rozbor hypotéz.....	69
11. 2	Nedostatky výzkumu a návrhy ke zlepšení	75
Závěr	.....	77
Bibliografie	.....	82
Seznam příloh	.....	85

Úvod

Téma stárnutí a stáří je v současnosti velmi diskutované, a to i na mezinárodní úrovni. Je to zapříčiněno stárnutím populace vlivem prodlužování délky života a dlouhodobému poklesu porodnosti v rozvinutých zemích. Tato skutečnost představuje pro společnost problém zejména kvůli nesoběstačnosti a závislosti starých lidí na pomoci druhých. Stáří a stárnutí, či spíše bychom měli upřesnit – zkvalitnění stáří a stárnutí se stalo hlavním tématem mnoha evropských konferencí, s nadějí, že společnost nalezne řešení, která by umožnila starým lidem kvalitnější, zdravější a méně závislý život. Z toho samého důvodu byl rok 2012 vyhlášen Evropským rokem aktivního stárnutí a mezigenerační solidarity, jenž měl za cíl přesvědčit státy, aby si stanovily konkrétní cíle v této oblasti, které zlepší podmínky stárnutí, a to ve třech oblastech: zapojení seniorů do společnosti, podpora aktivity a zdraví jedinců a lepší pracovní podmínky pro seniory. Klíčovými slovy by se daly nazvat nezávislost, seberealizace a důstojnost. (Langmeier, Krejčířová, 2006)

Zavázalová (2001) upozorňuje, že nejlepší prevencí pro dlouhodobé udržení soběstačnosti a zdravého a kvalitního stáří je zapojení seniorů do společnosti – či spíše nedopuštění jejich izolace po dosažení důchodového věku. Tato integrace již není volbou, ale úkolem vyspělé společnosti a je nutné vymýšlet způsoby a řešení. V České republice v současné době postihuje sociální izolace dle autorky cca 20% seniorů.

Problém osamocnění stárnutí úzce souvisí také s proměnou struktury rodiny, která pozvolna přicházela na začátku 20. století a týkala se zúžení rodinného jádra. Z původního vícegeneračního modelu rodiny se začali oddělovat jedinci, až se nakonec vývoj zastavil na dnešním typickém obrazu – nukleární rodině, která se skládá pouze z nejužšího rodinného jádra (většinou model otec, matka, děti). Nukleární rodina byla na začátku 20. století něco neobvyklého, ale s přibývajícím rozvody a ambiciózními mladými lidmi, kteří odcházeli do větších měst, se počet rodinných příslušníků stále zmenšoval. (Horská a kol., 1990, s. 456)

Vícegenerační soužití je dnes velmi ojedinělé a ve městech se vyskytuje mnohem méně než na venkově. Klesla také závislost na širším příbuzenstvu a vzhledem k oddalování věku reprodukce se zvýšila věková propast mezi jednotlivými generacemi.

Proto se v současné době hodně mluví o tzv. mezigenerační propasti, což je právě velký rozdíl mezi světy generací dětí a generací prarodičů, která je problémem a způsobuje odcizení obou skupin. Zatímco dříve bylo zcela přirozené společné soužití a dennodenní konfrontace, dnes díky samostatnému bydlení, důchodu v pozdním věku, internetu a mezigenerační propasti vypadá vztah dětí a prarodičů zcela jinak.

Role prarodiče je však většinou důležitou částí lidského života. Staré lidi naplňuje setkávání s dětmi a péče o ně, a stejně neodmyslitelná je důležitost prarodiče pro děti. Role prarodiče se však také změnila. Především s nástupem technologií klesla úcta k moudrosti, tradicím, zkušenostem a informacím, které dříve všichni hledali právě u starých lidí. Klesl také respekt ke starým lidem.

Se stářím a stárnutím se bezprostředně setkáváme každý den. Vzhledem k tomu, že pracuji jako učitelka v mateřské škole, setkávám se každý den i s různorodými vztahy předškolních dětí a jejich prarodičů, rodinnými příběhy a konstelacemi, které každá rodina nabízí. Vybrala jsem si proto téma mezigeneračních vztahů předškolních dětí a seniorů, abych se přesvědčila, zda zjištění, na která ukazují teoretické názory odborníků, je skutečně tak alarmující. Rozhodla jsem se využít svou diplomovou práci k prozkoumání vztahů v rodině mezi předškolními dětmi, které navštěvují mateřské školy na Praze 8, a jejich prarodiči, a následně zjistit jiné možnosti setkávání těchto dvou generací mimo rodinu.

Jako cíl své diplomové práce jsem si zvolila zmapování vztahů předškolních dětí a seniorů v rodině, četnost jejich setkávání a komunikace. Dále jsem se rozhodla prozkoumat mezigenerační programy, které nabízí Městská část Praha 8 či jiné organizace v okolí vybraných mateřských škol, kam děti ze zkoumaných rodin docházejí, a zjistit povědomí o těchto programech mezi rodiči a ředitelkami mateřských škol. Zajímaly mě také aktivity vybraných mateřských škol, týkající se setkávání seniorů a dětí ať už v rodině či mimo ni, a jako hlavní cíl jsem se rozhodla zorganizovat dlouhodobou spolupráci mateřské školy, ve které působím, a gerontologického centra.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 Předškolní věk

V následující kapitole přiblížím pojmy „předškolní věk“ a „socializace v předškolním věku“, které jsou důležité k pochopení hlavního tématu práce, a to mezigeneračních vztahů v rodině a mimo ni.

1.1 Vymezení pojmu předškolní věk

Pojem předškolní věk je v Pedagogickém slovníku charakterizováno jako „[v]ývojové období dítěte od dovršení 3. roku věku po vstup do školy, tzn. do dovršení 6. roku života.“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2009, s. 228)

Oproti starším definicím je zde ponechán prostor dítěti dozrát, právě tím, že předškolní období není striktně ohraničené věkem, ale nástupem dítěte do základního vzdělávání, což je při nárůstu odkladů povinné školní docházky vhodné. Velký počet dětí nastupuje do první třídy v pozdějším věku než 6 let, a přesto mají nárok být charakterizováni jako předškoláci. Jedna ze starších definic se nachází v knize Ontogeneze lidské psychiky z roku 1977. Václav Příhoda v ní ještě důrazně ohraničuje období předškolního věku jako část lidského života od 3 do 6 let. Nazývá ho obdobím druhého dětství. Není se čemu divit, v době jeho působení se ještě nemluvalo o pojmech školní připravenost či školní zralost, a nedbalo se na individuální potřeby každého dítěte. Dnes se díky osobnostně orientované výchově snažíme pochopit dítě jako jednotlivce a umožnit mu dobrý start do života pomocí správně zvoleného přístupu a správně načasovaných velkých zásahů, jako právě začátek povinné školní docházky, ale třeba i vstup do mateřské školy.

Někdy se však můžeme setkat i s volněji definovaným pojmem. Langmeier a Krejčířová (2006, s. 87) popisují předškolní věk takto:

„V širokém smyslu slova se jako předškolní věk označuje celé období od narození (někdy i včetně vývoje prenatálního) až do vstupu do školy.“

Na čem se však všichni autoři shodují, je tvrzení, že pro toto období je stále velmi důležitá rodinná výchova, která by měla být základem i přesto, že mnoho dětí v tomto věku navštěvuje mateřskou školu. Ta by měla být pouze doplňkem rodinné výchovy, který napomáhá dalšímu rozvoji dítěte. (Vágnerová, 2005, s. 202)

Matějček (2005) upozorňuje, že ačkoli název „předškolní“ zavádí k tomu, aby bylo toto období považováno za jakousi přechodnou a přípravnou etapu před mladším školním věkem, je tomu z hlediska vývojové psychologie právě naopak – předškolní období je zásadní vývojová epocha, ve které dítě vyspívá ve všech stránkách obecného vývoje.

Zcela jinak pojímá období předškolního věku psycholog Erik Erikson. Ten rozdělil vývoj lidské osobnosti do osmi důležitých etap, ve kterých člověk řeší určitý psychologický rozpor. Míra zvládnutí každé etapy pak ovlivňuje vývoj osobnosti. Věk 3-6 let Erikson (2002, str. 232) definuje jako „Iniciativu proti vině“. Dítě je v tomto období již více sebou samým, opouští vzdorovité a umíněné chování, místo něho nastupuje Iniciativa – aktivita a chuť poznávat, dobývat, riskovat. Dítě je bystřejší ve svých úsudcích. Díky přebytku energie rychle zapomíná na své nezdary. Nebezpečí tohoto období vidí Erikson v pocitu viny, která pramení z uvažovaných cílů a výkonů. Iniciativa přináší rivalitu vůči těm, kteří byli první v oblasti, na kterou je dítě zaměřené.

1.2 Socializace dítěte předškolního věku a jeho potřeby

Socializace je podle Pedagogického slovníku (Průcha, Walterová, Mareš, 2009, s. 267) *„celoživotní proces, v jehož průběhu si jedinec osvojuje specificky lidské formy chování a jednání, jazyk, poznatky, hodnoty, kulturu a začleňuje se tak do společnosti. Realizuje se hlavně sociálním učením, sociální komunikací a interakcí.“*

Socializaci dělíme na primární, která probíhá v nejtělejší dětském věku v rámci úzkého rodinného kruhu a blízkých přátel a trvá většinou do třetího roku života, a sekundární, která připravuje dítě na život ve společnosti a utvrzuje jeho roli v ní. Probíhá v období od tří let až do konce života a děje se prostřednictvím širších faktorů, jako škola, vrstevníci, média, zaměstnání apod. V raném dětství (od narození do tří let

věku dítěte) tedy jedinec prochází primární socializací, která se uskutečňuje v rámci rodiny. Utvářejí se zde základní hodnoty a poznání světa skrze nejbližší pečovatelskou osobou (většinou matkou). V předškolním období je pak přesah rodiny a potřeba vztahu s vrstevníky.

Socializační proces podle Langmeira a Krejčířové (2006, s. 93) zahrnuje tři vývojové aspekty: vývoj sociální reaktivity neboli vývoj rozlišných emočních vztahů k blízkým i méně blízkým lidem, vývoj sociálních kontrol a hodnotových norem a osvojení sociálních rolí. Sociální role jsou postoje a způsoby chování, které jsou od jedince očekávány společností. Každý člověk jich ve svém životě zastává několik v různých podmínkách a již od dítěte předškolního věku se mnohdy očekává jiná sociální role v rodině a jiná v kolektivu vrstevníků či v mateřské škole. V případě sociálních kontrol jde o normy, které se utváří na základně reakce okolí. Předškolní období znamená pro dítě z tohoto hlediska velkou změnu, zatímco dříve po něm nebylo žádáno téměř nic a nevhodné chování bylo povětšinou shovívavě opomíjeno, nyní vzrůstá tlak na přizpůsobení jeho chování tomu, co „se sluší“. Zatímco dítě v raném věku řídí své chování svým přáním a impulzem, u dítěte předškolního věku se již objevuje určitá sebekontrola. Je to také doba rozvoje prosociálního chování, empatie, porozumění, ale i soupeření.

Vágnerová (2005, s. 202) shrnuje, že předškolní období je třeba chápat jako přípravu na život ve společnosti.

Předškolní věk se často nazývá obdobím hry, a to proto, že hra je v této době nejvýznamnější funkci v socializačním vývoji. V předškolním věku se totiž výrazně mění charakter komunikace s vrstevníky prostřednictvím hry. Zatímco v období do jednoho roku života nemá kojeneček o druhé dítě téměř žádný zájem, kolem jednoho roku života už zájem vzrůstá, ale sociální interakce probíhá prostřednictvím různých tahanic. Teprve po druhém roce života se k sobě děti dokážou chovat přátelsky, ale z hlediska hry spolu stále nespolupracují – mluvíme o pojmu „paralelní hra“. Děti se navzájem napodobují, ale nedokážou si hrát spolu. Předškolní období je z hlediska sociální komunikace a hry velkým mezníkem, protože právě kolem třetího roku života je dítě schopné si hrát společně se svým vrstevníkem („společná hra“) a později i

„kooperativní hrou“, při které dochází ke spolupráci a organizaci. (Langmeier, Krejčířová, 2006)

Hra dítěti pomáhá porozumět sobě, okolnímu světu a příčinám chování lidí kolem něho a je naprosto nezbytná ke správnému psychickému vývoji.

Ve vývoji dítěte hrají obrovskou roli jeho potřeby, které je potřeba uspokojovat. Matějček (2005, s. 28) uvádí těchto pět základních:

- Potřeba přiměřené stimulace
- Potřeba smysluplného světa, řádu ve věcech a vztazích
- Potřeba životní jistoty
- Potřeba pozitivní identity, neboli vlastního „já“
- Potřeba otevřené budoucnosti

2 Stáří

V současnosti dochází z hlediska demografického vývoje ke stárnutí populace vlivem prodlužování délky života a dlouhodobému poklesu porodnosti. V posledních letech se proto společnost více zabývá podporou kvality života ve stáří, a to zejména v oblastech nezávislosti, seberealizace a důstojnosti. Skrze prevenci se usiluje o méně nemocné a méně závislé seniory. Téma stáří a stárnutí se tak stává jedním z hlavních témat i na mezinárodní úrovni. (Langmeier, Krejčířová, 2006)

2.1 Vymezení pojmu stáří a stárnutí

Charakterizovat období stáří není zdaleka tak lehké jako charakterizovat období předškolního věku. Na čem se všichni odborníci shodnou, je fakt, že stáří je poslední životní etapou. Procesy stárnutí a stářím se zabývá obor gerontologie, který využívá poznatky z psychologie, sociologie, biologie i medicíny. Zabývá se příčinami a projevy stárnutí a nabízí podklady pro zdravé stárnutí, stáří a péči o staré občany. (Zavázalová, 2001)

Pojmy stáří a stárnutí spolu úzce souvisejí, jejich provázanost je však problematická. Zatímco stáří je stav, kdy se člověk nachází ve vysokém věku, stárnutím se rozumí kontinuální děj, celoživotní proces. (Křivohlavý, 2011)

Stárnutí probíhá u každého jedince jinak, záleží na mnoha faktorech, například zdravotním stavu, životním způsobu, kondici a jiné. Mezi starými lidmi existují velké rozdíly právě ve výsledném dojmu, ačkoli věk mají totožný. Hovoří se proto kromě kalendářního věku také o věku biologickém, který odráží zdravotní stav, tělesnou a kondiční stránku, a věku sociálním, který odráží duševní stav jedince a staví na jeho roli ve společnosti. (Holmerová, Jurašková, Zikmundová, 2003)

Na těžkosti při vymezení pojmu stárnutí poukazuje také Stuart-Hamilton (1999, s. 18):

„Stárnutí je závěrečnou fází lidského vývoje a je třeba ho posuzovat jako součást kontinuální proměny. Avšak proto, že se jedná o proměnu kontinuální, je nesnadné nalézt uspokojivou definici v okamžiku, ve kterém končí střední věk a začíná stáří. Jde o

projev známého vědeckého problému, jak rozdělit kontinuum podskupiny. Zkoumáme-li například barevné spektrum bílého světla, je zřejmé, že například duha obsahuje oranžový a červený pruh. Avšak při podrobném pozorování vidíme, že červená plynule přechází v oranžovou. Ve kterém okamžiku se barva změní z oranžové na červenou? Podobně, a navzdory známému rčení, ani lidé nezestárnou přes noc.“

Je třeba si také uvědomit, že v každé kultuře je délka života jiná a průměr, který platí pro naši oblast, je zcela odlišný u průměru střední délky života například v Africe. Stárí se proto vymezuje demografickou charakteristikou a pro střední Evropu platí, že jeho počátek je dovršení 65. roku života.

Holmerová, Jurašková, Zikmundová (2003, s. 16) však upozorňují:

„Možná si v blízké době budeme spíše zvykat na rozdělení vyššího věku, které bylo používáno na Druhém světovém shromáždění o stárnutí a stárí v Madridu (duben 2002), kde se hovořilo o seniorech jako o lidech 60letých a starších a starých seniorech jako o lidech starších 80 let.“

Stárí se podle WHO dále dělí:

- 60 – 74 let – počínající stárí
- 75 – 89 let – vlastní stárí
- 90 let a více – dlouhověkost

Někdy se jednotlivé etapy stárí nazývají odlišně, například jako mladí senioři, staří senioři a velmi staří senioři.

Jak bylo řečeno u definice stárí, i stárnutí se odvíjí od biologického, chronologického (kalendářního) a psychologického věku člověka. Někteří autoři zastávají názor, že proces stárnutí začíná v okamžiku početí, jiní vztahují pojem stárnutí k vyššímu věku. Baltes (1993) určování stárnutí vyměřuje těmito faktory:

- Chronologická délka života
- Biologický stav organismu
- Mentální zdraví

- Kognitivní výkonnost
- Sociální kompetence a produktivita
- Kvalita sebeovládání
- Spokojenost se životem

Je však potřeba vzít v úvahu objektivní i subjektivní kritéria (změřitelné údaje, ale i výpovědi a pocity jedince). Langmeier a Krejčířová (2006, s. 202) zobecňují objektivní a subjektivní faktory a definují stáří a stárnutí jako „*souhrn změn ve struktuře a funkcích organismu, které podmiňují jeho zvýšenou zranitelnost a pokles schopností a výkonnosti jedince a jež kulminují v terminálním stadiu a ve smrti*“.

Opět zcela jinak pojímá období stáří psycholog Erik Erikson. Stáří je podle něho osmou, a tedy poslední, etapou vývoje osobnosti. Nazývá ji „Ego integrita proti zoufalství“. Úspěšně dožrát do tohoto stadia může pouze ten, kdo byl po celý svůj život původcem věcí, myšlenek a bytostí, kdo se staral o věci a lidi a kdo se přizpůsobil úspěchům i zklamáním bytí. Integrita znamená přijímání života jako něčeho, co bylo a nedá se nahradit. Nebezpečí této etapy je v zoufalství, které vyjadřuje pocit, že již není mnoho času, že není možné změnit nebo začít nový život a vyzkoušet jiné cesty, které by vedly k integritě. Je to strach ze smrti. (Erikson, 2002, str. 244)

2.2 Socializace seniorů a jejich potřeby

Jak už bylo řečeno v úvodu kapitoly, dochází postupně ke stárnutí populace a společnost se tento problém snaží řešit větší nezávislostí, důstojností a zdravím starých lidí. Soběstačnost člověka je schopnost existence v daném prostředí. Pokud životní podmínky neodpovídají zdravotnímu stavu jedince, stává se závislým na pomoci rodiny či společnosti. Jednou z nejlepších prevencí pro dlouhodobé udržení soběstačnosti a zdravého a kvalitního stáří je zapojení seniorů do společnosti (či spíše udržení lidí ve společnosti i po dosažení důchodového věku a nedopuštění jejich izolace). Sociální izolace postihuje v současné době v České republice cca 20% seniorů. Jedná se o lidi, kteří z nějakého důvodu ztratili kontakt s okolním světem, žijí sami bez styku s širší rodinou, přáteli, společností. Toto procento lidí představuje pro stát rizikovou skupinu,

kteřá musí být pod stálým dohledem sociálních pracovníků a zdravotníků. (Zavázalová a kol., 2001)

Dnešní názory na socializaci starých lidí se však výrazně liší od názorů, které převládaly v minulosti.

Například Cummingsová a Henry (1961, cit. podle Langmeier, Krejčířová, 2006) považovali za základní projev stárnutí ztrátu sociální angažovanosti a v pozbytí společenských vztahů. Rozdělili z hlediska socializace život na tři etapy:

- období výstavby sociálních rolí (dětství a dospívání)
- období plné společenské angažovanosti (střední věk)
- období opětného pozbyvání sociálních rolí (pozdní dospělost a stáří)

Podle autorů je úspěšné stárnutí podmíněno tím, že člověk dobrovolně upouští od sociální angažovanosti, vzdává se společenských funkcí a úkolů. Na jejich místech je nahradí mladší lidé a společnost se tak rovnoměrně vyvíjí a obnovuje.

Proti tomuto poněkud zastaralému názoru se však dnes mnozí autoři ohrazují. Takový přístup by vedl k vyloučení seniorů ze společnosti a k lhostejnosti ostatních. Staří lidé jsou dnes považováni za součást společnosti, která naopak oceňuje jejich přínos. Mnozí jsou i přes velmi vysoký věk aktivní, produktivní a soběstační. Z hlediska sociálních vztahů je většina starých lidí také aktivní, a to zejména v oblasti vztahů rodinných, kdy velký počet z nich udržuje kontakt se svým partnerem, dětmi či vnoučaty. Důležité je však podotknout, že mnohdy sociální neangažovanost pramení z postupné ztráty přátel stejné věkové kategorie. (Langmeier, Krejčířová, 2006)

Zavázalová a kol. (2001) zastává stejný názor a uvádí, že vhodnou prevencí předčasného stárnutí a prodloužení kvalitního stáří je právě využívání nabytých zkušeností a schopností, protože duševní potenciál na rozdíl od fyzického může stále růst.

Důležitým faktorem pro saturované stáří je uspokojování vývojových potřeb jedince, což je totožné pro člověka v kterékoli věkové kategorii, od dítěte až po důchodce. Potřeby dětí a starých lidí se v mnohém shodují. Vágnerová (2000) jmenuje šest základních oblastí:

- Potřeba stimulace správnými podněty
- Potřeba smysluplného světa
- Potřeba plánovat činnosti v denním rytmu a čase se sebou a druhými
- Potřeba jistoty sociální role a pozice ve společnosti
- Potřeba identit a uznání vlastního „já“ sebou samým i druhými
- Potřeba otevřené budoucnosti – naděje, perspektiva

Co se týče potřeby stimulace správnými podněty, je pro všechny věkové kategorie stejná – člověk potřebuje správné podněty ve správný čas, aby se mohl rozvíjet. Je proto potřeba přizpůsobit množství a druh podnětů pro staré lidi, což ovšem neznamená podnětů nedostatek. Správné podněty umožní pochopit skrze zkušenosti svět a uvědomit si jeho rytmus. Pro děti i staré lidi je typické nalezené uklidnění v rituálech a pravidelně se opakujících dějů. I potřeba otevřené budoucnosti je u seniorů velmi důležitá. Pro kvalitní stáří je důležité nezanevřít na okolí a nepropadnout pesimismu a obavám, ale radovat se z maličkostí. (Kleťová, Dlabalová, 2008)

Pokud mluvíme o podpoře kvalitního stáří, měli bychom představit doporučení úspěšného stárnutí. Langmeier, Krejčířová (2006, s. 212) uvádějí tyto preventivní zásady:

- Udržet se aktivní
- Zachovat si šíři zájmů
- Být stále otevřen novým poznatkům
- Usilovat o adaptaci na nové požadavky
- Udržovat pozitivní přátelské vztahy
- Navazovat nové vztahy
- Pomáhat při výchově dětí
- Vyhybat se emočně rozrušujícím situacím
- Mít potěšení z dobrých věcí a plně jich užívat

Právě nečinnost, ať už tělesná, psychická či sociální je důvodem chřadnutí, nesoběstačnosti a deprivace a urychlují proces stárnutí.

Míra aktivity ve stáří je však ovlivněna několika faktory, a to například nabídkou možností, zdravotním stavem, individualitou jedince či společenskou atmosférou. Zavázalová (2001) podotýká, že integrace starých lidí do společnosti není volbou, ale úkolem vyspělé společnosti, která by měla nabízet množství aktivit a podporovat tak zájem seniorů o okolní dění, ať už se jedná o vzdělávání, kroužky různého zaměření či výlety.

Jako pomoc proti nečinnosti existuje stále více programů, které seniory podporují v aktivitě pestrou nabídkou činností. Nazývají se „aktivizační programy“ a využívají se jako prevence i jako terapie. Jedná se o vzdělávací programy, určené pro staré lidi (univerzity třetího věku), kluby a centra.

3 Vztahy předškolních dětí a seniorů v rodině

Tato kapitola se zaměří na definici rodiny, její funkce ve vztahu k předškolnímu dítěti a k seniorovi a proměny, kterými rodina prošla v posledních desetiletích. Nastíní možná pozitiva a negativa mezigeneračního soužití a charakterizuje roli prarodiče, její proměny v historii a možnou typologii.

3.1 Rodina a její charakteristika

Rodina je nejstarší společenskou institucí a je považována za základní jednotku společnosti. Postihnout její přesnou charakteristiku však není tak lehké, neboť její definice se mění napříč obory a ovlivňuje ji velké množství faktorů. Rodina a její model stále prochází určitými historickými proměnami, které se budu snažit nastínit dále.

Podle sociologického slovníku (2004, s. 358) je rodina:

„Malá, primární, neformální, intimní skupina, která je tvořena lidmi spojenými příbuzenskými (manželskými, pokrevními) pouty a která plní funkci sexuální, ekonomickou, reprodukční a výchovnou, typické je pro ni intimní soužití ve společné domácnosti, její členové se řídí stálými vzory chování.“

Matějček a Dytrych (1997) podotýkají, že rodina je jedinou společenskou institucí, která je společná kulturám po celém světě, i když v různých formách. Jak už bylo zmíněno v předešlé kapitole, ze sociologického hlediska je rodina formou začlenění jedince do sociální struktury (Průcha, Walterová, Mareš, 2000, s. 248)

Dobře fungující rodina zajišťuje všem členům jistotu, bezpečí, pochopení a vzájemnou pomoc. Měla by v ní panovat úcta ke starším lidem, ale i respekt a podpora potřeba a práv mladších členů. (Zavázalová a kol., 2001)

Matoušek (2003 s. 149) představuje termín funkční rodina. Jedná se o neklinickou, „normální“, řekněme ideální rodinu a popisuje, jak se taková rodina vyznačuje v jednotlivých oblastech oproti rodině dysfunkční. Jedním z nejdůležitějších faktorů je ohled a respekt mezi jednotlivými členy rodiny, jasná hierarchie odpovědnosti, kvalitní komunikace a stálost vztahů. Ačkoli mají rodiče každý jiný

názor, při výchově se shodnou na společném kompromisu. Je zde přítomna rovnováha mezi soukromím a potřebou sdílení, existuje potěšení ze vzájemného kontaktu.

Rodina se dále může dělit podle rozličných kritérií, a to například podle struktury, velikosti, úplnosti či podle míry plnění jejích funkcí. (Výrost, Slaměník, 1998, s. 304)

Z hlediska úplnosti se rodina dělí na úplnou a neúplnou. Zatímco úplná rodina je ta, ve které existují oba rodiče s dětmi ve společném soužití, neúplná rodina je ta, ve které je pouze jeden z rodičů a děti.

Z hlediska plnění svých funkcí se rodina dále dělí na funkční, dysfunkční a nefunkční. Jak už názvy napovídají, jedná se o rozdělení podle míry funkčnosti. Zatímco funkční (zdravá) rodina, jak už bylo řečeno, zastává kvalitně všechny funkce, dysfunkční rodina plní funkce pouze částečně a nefunkční rodina vůbec.

Z hlediska velikosti se rodiny dělí na nukleární a na rozšířenou, neboli vícegenerační. Jak už bylo řečeno v předešlých kapitolách, nukleární rodina nad tou rozšířenou v dnešní době převažuje. Jedná se o model otec, matka, dítě nebo děti, čili nejužší jádro. Tvoří velice pevný celek, ve kterém se odehrávají všechny níže popsané funkce rodiny.

Vícegenerační rodinu tvoří tři a více generací, tedy nejčastěji rodiče, děti a prarodiče. Může mít svá pozitiva stejně jako negativa, důležitý je respekt všech členů domácnosti, zachování soukromí a stanovená pravidla soužití. Je zde mnohem více než kdy jindy potřeba vstřícnosti, tolerance a altruismu, aby vše fungovalo dobře, a to z obou stran. Pokud jsou zásady společného bydlení zachovány, prarodiče pomáhají mladým (pomoc při výchově dětí, předávání zkušeností a poznatků) a na oplátku se jim dostává stejné pomoci (pomoc při nesoběstačnosti, snadnější proniknutí do moderního světa). Při častém styku názorové rozdíly mezi generacemi nejsou tolik výrazné a konfliktní a přináší uspokojení všem členům rodiny. Důležité však je, zdali si společné bydlení rodina vybrala, či je to z nutnosti. Důvodem může být nemoc či nesoběstačnost prarodičů, finanční problémy, pomoc s chodem domácnosti a výchovou dětí. Společné bydlení může být velkým přínosem pro všechny generace a pro dobré vztahy v rodině, většina mladých i starých lidí dnes preferuje samostatný život, nicméně velmi vítají, pokud jejich potomci či jiní příbuzní žijí v jejich blízkosti.

3. 1. 1 Funkce rodiny

Matějček a Dytrych (1997, s. 16) uvádí základní čtyři funkce rodiny:

- funkce reprodukční – očekává se, že založí novou generaci. V dnešní době však přibývá neplodnosti, odkládání rodičovství, či rozhodnutí párů děti dobrovolně nemít. Stejně tak se snížil počet dětí na rodinu, a to v průměru na 1-2.
- funkce ekonomická – očekává se materiální zajištění rodiny.
- funkce socializační – očekává se zajištění kvalitního rozvoje dítěte a jeho bezproblémové zařazení do společnosti.
- funkce emocionální – očekává se uspokojení potřeb jedince.

Totéž se dočteme i v Pedagogickém slovníku (Průcha, Walterová, Mareš, 2000, s. 248), který potvrzuje, že rodina „*plní socializační, ekonomické, sexuální–regulační, reprodukční a další funkce. Vytváří určité emocionální vztahy, hodnoty a postoje, základy etiky a životního stylu.*“

Tyto základní funkce rodiny se pokusím přiblížit směrem ve vztahu k dítěti a starému člověku.

3. 1. 1. 1 Funkce rodiny ve vztahu k dítěti

Vágnerová (2005, s. 18) uvádí, že rodina jakožto nejvýznamnější sociální skupina zásadně ovlivňuje psychický vývoj dítěte. Pokud rodina funguje správně, je pro dítě zdrojem zázemí, bezpečí a jistoty, které potřebuje ke správnému vývoji a budoucí úspěšnosti a sebejistoty. Zprostředkovává dítěti základní zkušenosti a učí ho charakteristickému přístupu ke světu, informacím a hodnotám. Jednotliví členové rodiny svou interakcí dítě učí, jak projevovat své emoce a potřeby.

Zavázalová a kol. (2001, s. 50) shrnuje, že rodina je zdrojem kulturních a morálních zásad a hierarchie hodnot, které dále jmenuje: spravedlnost, láska, přátelství, pravdomluvnost, nezištnost, přístup k povinnostem a k práci, citová výchova a zásady chování jedince ve společnosti.

3. 1. 1. 2 Funkce rodiny ve vztahu k seniorovi

Rodina by měla být pro každého jedince bez rozdílu věku zázemím, bezpečím a jistotou. Dobře fungující rodina znamená pro starého člověka „*záruku pomoci psychické, fyzické i hmotné v případě nesoběstačnosti.*“ (Zavázalová a kol., 2001, s. 47)

V dnešní době potřebuje občas pomoc asi 60% starých lidí. O většinu z nich se v takových případech starají příbuzní. Záleží to však na mnoha proměnných, nejen na snaze a ochotě rodiny pomoc poskytnout. Důležitý je i finanční zázemí, způsob bydlení, vzdálenost, rodinné a společenské tradice či podpora státu. (Zavázalová a kol., 2001)

Senioři nejčastěji žijí společně v manželském svazku, a pokud je alespoň jeden z páru soběstačný, samostatné bydlení a fungování je téměř bezproblémové. Menší počet pak žije s vrstevníky či sourozenci. Menší část pak žije se svými dětmi (nebo i vnoučaty) ve vícegenerační rodině.

3. 1. 2 Proměny rodiny ve 20. století a její dnešní podoba

Rodina se v průběhu historie značně měnila, a to z původně širokého příbuzenského klanu na úzké jádro nejbližších, které pozbylo předešlého náboženského, ekonomického či politického významu. Nebudu zde uvádět proměny rodiny od jejího počátku, ale zaměřím se pouze na její vývoj ve 20. století.

Přeměna struktury a funkce rodiny pozvolna přicházela na začátku 20. století, ve městech dříve, na venkově později. Změna se týkala už řečeného zúžení rodinného jádra, z původní vícegenerační rodiny pouze na rodiče a děti. Z velkých rodin se začali oddělovat jednotlivci – mladí lidé, mířící za budováním vlastního života, ovdovělí jedinci a stále narůstající počet rozvedených. Stále více narůstal počet neúplných rodin, stejně tak jako rodin obměněných (tj. změna partnera rodiče po rozvodu nebo ovdovění). Změnila se životní úroveň a způsob života, tradiční rodinné vazby se uvolnily. Došlo k upozadění otce jako výlučné hlavy rodiny a na důležitosti získala role matky. Vzhledem k dlouhověkosti a stále odkládané roli rodičovství se zvětšily rozdíly mezi generacemi a jejich názory na svět, způsob žití atd. (Horská a kol., 1990, s. 456)

Za dnešní typickou rodinu je považována tzv. nukleární, tedy zjednodušeně model otec, matka a děti. Poklesla tak závislost na širším příbuzenstvu a došlo ke

snížení vícegeneračního soužití, které dnes sice přetrvává, ale v malé míře a většinou pouze na venkově. Vztahy mezi generací dětí a generací prarodičů prošly velkou změnou a oproti minulosti mezi nimi vznikla velká propast. Pokud jsme uvedli, že dnešní rodina je méně závislou na svém širším příbuzenstvu, musíme však podotknout, že tím naopak vznikla větší závislost na státu, který převzal některé její bývalé funkce – například výchovu (jesle, mateřské školy) či starost o staré lidi, o které bylo dříve postaráno téměř výhradně v kruhu rodinném. (Klevetová, Dlabalová, 2008)

Možný (2003, s. 36) shrnuje:

„Charakteristikou pozdní modernity je všeobecné rozvolnění rodinných vazeb. Se zvyšováním blahobytu evropských populací klesá pro nejstarší generaci potřeba hmotné podpory od dospělých dětí. Nahradil je silný sociální stát a soukromé penzijní pojištění. Spolu se solidaritou ekonomickou klesá však i míra vzájemné podpory emoční. Slábne afektuální a konsenzuální blízkost mezi generacemi.“

Proměny, ke kterým došlo v posledních šedesáti letech, rozděluje Sullerotová (1998, v Helus, 2009, s. 71) na tři fáze:

- „Respekt k rodině“ - období od druhé světové války do 1. pol. 60 let. Tato doba se vyznačuje vysokým respektem k rodině jako jediné jistotě ve světě, vzhledem k tomu, že válka a poválečná bída vzala veškeré ostatní naděje a jistoty. Rodina je pro lidi vším.
- „Vystřízlivění z opojení rodinou“ - období od 2. pol. 60 let po osmdesátá léta. Zlom v přístupu k rodině, která byla v předešlých letech na prvním místě. Lidem se začíná žít lépe, objevují se jiné naděje, kariéra, peníze, možnosti. Rodina je sice jistotou, ale může být i zátěží, porodnost strmě klesá. Rodina začíná být jinými hodnotami zpochybňována, častější jsou rozvody.
- „Postmoderní rodina“ - od osmdesátých let dodnes. Rodina je se vzhledem k velkému počtu rozvodů, nemanželského soužití a druhými rodinami jen jednou z možností společného soužití. Pro dítě již není takovým stabilním zázemím jako dříve, musí se přizpůsobit proměnlivému a emočně zatěžujícímu stylu. Dítěti není předána rodina

jako základní hodnota. Rozvody a oslabení tradičního svazku otce a matky rovněž často způsobují oslabení jednoho ze vzorů pro děti (častěji mužského vzoru).

Pro dnešní dobu je příznačný vysoký počet nesezdaných soužití, vysoká rozvodovost, změny funkcí v rodině, změny úlohy rodiny, odlišné postavení muže a ženy a odkládání početí dítěte na pozdější dobu. Mluvíme díky tomu o tzv. „krizi manželství“. Horská a kol. (1990, s. 457) poukazuje na to, že ačkoli byl rozvod umožněn již v období před 1. světovou válkou, až do 2. světové války se rozvodovost udržovala ve velmi nízkých číslech. Po 2. světové válce však toto číslo začalo rapidně narůstat, což dnes stále trvá. Jako vysvětlení je uváděno zejména prosazení subjektivních zájmů partnerů, růst seberealizace mimo rodinu, snížení tolerance mezi partnery i ve vztahu k dětem a neochota na vztahu pracovat. Snížení počtu dětí v rodině také přispívá k menší odpovědnosti rodičů.

Na narůstající prahnutí po seberealizaci a uplatnění upozorňuje Možný (1999, s. 205). V dnešní pozdně moderní době se manželství stalo pouhou občanskou smlouvou, kterou lze kdykoli zrušit. Stejně tak dítě je velmi často vnímáno jako brzda v individualizaci. Právě rodičovský vztah je tím posledním, co zrušit nelze.

3. 1. 3 Mezigenerační soužití

Jak už bylo řečeno u definice vícegenerační rodiny, společné soužití rodičů, dětí a prarodičů má svá negativa i pozitiva. Velmi záleží na tom, jestli si členové rodiny společné soužití vybrali dobrovolně, či nedobrovolně. Ještě více než v rodině nukleární je zde důležitý respekt, solidarita a láska mezi jednotlivými členy rodiny, rozdělení rolí a vzájemné pochopení. Mezi negativa může patřit nedostatečné osamostatnění prostřední generace.

Klevetová a Dlabalová (2008, s. 80) hájí nukleární rodinu:

„Separaci nové generace lze chápat jako přirozený proces biologického chování napodobující živočišné instinkty, jako je opuštění smečky apod. Psychologicky lze

odluku mladé generace od rodičů hájit právem nové populace na seberealizaci podle vlastních představ a potřeb, sociologicky vývojem společnosti.“

Naopak jako pozitiva mezigeneračního soužití uvádějí výchovné a etické důvody, a to úctu ke stáří, obohacení života jednotlivých generací, zaopatření starých prarodičů a spolupráci na výchově potomků.

Odcházení a separace mladých lidí, směřujících za budováním svého vlastního života a zázemí způsobuje osamocení generací starších. Samostatnost často způsobuje osamocení. Častý rozklad rodiny je problémem právě tím, že roste počet osob osamělých, kteří neoplývají citovým a životním zázemím.

Na rozličnost mezigeneračního soužití poukazují Klevetová, Dlabalová (2008, s. 81) ve své škále od dobrého až po špatný.

- Rovnocenné (realistické) soužití – ideální, splněny všechny podmínky
- Liberální (volné) soužití – neexistují pravidla, hranice, respekt
- Podbízivé soužití – rodiče se podbízí svým dětem, kupují si je
- Nesmiřitelné soužití – existuje negativní a sobecký postoj
- Vynucené soužití – soužití není volbou, ale nutností
- Vychytralé soužití – využívání rodičů či prarodičů, předstírání zájmu

Výsledkem změn soužití v rodinách je skutečnost, že mezi jednotlivými generacemi vznikla propast. Generace dnešních seniorů a mladých k sobě mají daleko také z jednoho zásadního důvodu, který uvádí Sak a Kolesárová (2012, s. 118). S rychlým nástupem virtuální socializace a techniky je dnešní stará generace posledním zástupcem gramotné kultury, zatímco dnešní mladá generace je prvním zástupcem kyberkultury. Generační propast mezi nimi tak není pouze politicko-společenským faktorem.

3.2 Role prarodiče a její proměna

Prarodičovství je většinou důležitou součástí identity starého člověka. Je to sociální role, do které vstupuje, aniž by to mohl nějak ovlivnit, a proto mohou být na místě pocity radosti, ale i pochyby (prarodič si na svou roli připadá mladý, vnímá vlastní stáří, složité rodinné vztahy atd.). Pouhá existence prarodiče je už sama o sobě ztělesněním historické relativity přítomného, pojítkem mezi minulostí a přítomností. Prarodiče jsou důkazem toho, že život lze zvládnout i přes všechny jeho překážky a těžkosti, čímž mladším generacím vnáší do života jistotu a naději. (Hauserová-Schönerová, 1996, s. 54)

Dobrym prarodičem však může být pouze člověk spokojený sám se sebou, vyrovnaný se svou minulostí, nezatrpklý, a člověk, snažící se o kvalitní stáří duševní i fyzické.

Děti prarodiče potřebují, o tom není pochyb. Staří lidé mají většinou již nadhled, čas a trpělivost, jsou proto vhodným doplňkem výchovy rodičů, kteří se přeci jen často nevyhnou ostatním povinnostem a časové tísní, nehledě na to, že se snaží dodržet své výchovné zásady. Dítě ke svému správnému duševnímu rozvoji potřebuje obvyklé výchovné prostředky, zásady a hranice, ale také laskavý přístup, pochopení jeho osobnosti a potřeb, snů a obav. Podle Hauserové-Schönerové (1996, s. 10) právě prarodiče tímto přístupem disponují lépe než rodiče.

Role prarodiče se v poslední době hodně změnila. Zavázalová a kol. (2001, s. 51) tento obrat přičítá nástupu techniky, díky které je snadnější přístup k informacím, a do pozadí ustupují dříve tolik ceněné zkušenosti starých lidí. Druhým důvodem je určitá ztráta respektu k seniorům. Veškeré důvody zapříčinily fakt, že většina dnešních seniorů je na svých dětech a jejich rodinách nezávislá a žije samostatně. Proměna se však nese i v dobrém duchu – díky stále prodlužované délce života a kvalitní medicíně je doba, kdy jsou staří lidé aktivní a vitální, delší, a prodlužuje se tak doba, kdy se o svá vnoučata mohou kvalitně postarat.

3. 2. 1 Typologie prarodiče

Matějček, Dytrych (1997) představují několik typů prarodičů, které se v oblasti vztahu k pravnoučatům objevují.

Vládcí rodiny

Jedná se o typ prarodiče, který vyžaduje velký respekt a je autoritou pro své děti i vnoučata i ve stáří. Vše se musí řídit podle jeho rozhodnutí a nikdo se neodváží mu odporovat. Vzbuzují ve svých „podřízených“ úctu a respekt, zároveň však i strach a obavy z důsledků neuposlechnutí. Jedná se o autokratické jednání a u nás je málo častým jevem.

Protektori

Protektor je typ prarodiče, pro kterého je narození vnoučete splněným životním snem a silným emoční, zážitkem. Jeho cílem je ochránit svá vnoučata, postarat se o ně a dohlížet, aby měla to nejlepší. Svou úlohu přeceňují a zasahují do rodiny a výchovy více, než je zdravo. Často naznačují rodičům, že se nevěnují dětem dostatečně kvalitně, ohrožují soukromí a dobré vztahy a neznají hranice. Vnoučata stále hlídají, chrání a kontrolují, což působí kontraproduktivně ve správné socializaci dítěte.

Obětavci

Typ prarodiče, který obětuje vše, aby se jeho vnoučata měla dobře, ale nesnaží se nijak zasahovat do chodu rodiny. Prarodiče obětavci jsou velcí altruisté a své potřeby odkládají do pozadí, jen aby splnili přání a potřeby vnoučat. Nevyžadují žádnou chválu ani ocenění, konají z vlastní vůle a lásky.

Žijí nový život

Někteří prarodiče, jak už bylo řečeno, získali tuto svou roli, aniž by na ni byli připraveni nebo se na ni cítili. Mají svůj vlastní život a práci, která je plně zaměstnává a nedokážou je skloubit s péčí o vnoučata. Dnešní doba je vzhledem k rodičovství tak rozmanitá, že se velmi často stává, že prarodičem se člověk stane v době, kdy čeká své vlastní dítě (často s druhým či třetím partnerským svazkem). Následně je velmi těžké dělit svou pozornost mezi dítě a vnouče, nehledě na to, že většina těchto prarodičů se na svou roli absolutně necítí a plní pouze svou roli rodiče.

Opuštění

Tento typ prarodičů by se velmi rád stýkal se svými dětmi i vnoučaty, ale není mu to umožněno. Je upozaděn svými dětmi, a ačkoli touží po kontaktu, není mu dopřán. Takový prarodič, a ovšem i každý starý člověk, je osamocený, smutný a ztrápený, cítí nevděk a křivdu. Často žijí daleko od svých příbuzných a těžce nesou, že jsou zanedbáváni.

Ostatní

Ať už je prarodič či vnouče jakékoli, jedná se o složitý interpersonální vztah a často se stane, že se jejich cesty rozejdou, aby se následně po nějaké době opět sešly. Je důležité si uvědomit, že život máme pouze jeden a měli bychom ho žít, jak nejlépe umíme. Dostáváme se do různých životních situací, důležité však je, abychom nemuseli ničeho litovat. Proto i prarodiče by se měli přenést přes nelibé pocity a malé křivdy a měli by se snažit nalézt cestu ke vztahu se svými vnoučaty, protože role prarodiče by měla být vrcholem emočního života a jeho naplněním.

4 Vztahy předškolních dětí a seniorů mimo rodinu

Vzhledem k výše popsaným demografickým a kulturním změnám ve vztazích mezi generacemi se stále častěji objevují tendence umožnit setkávání mladé a staré generace mimo rodinu a umožnit tak oběma stranám zažít přínosy, které tuto spolupráci přináší. V předchozích kapitolách jsem uvedla, jaké přínosy má společné soužití dětí a seniorů a jejich častý kontakt a komunikace. Mezigenerační programy jsou jedním z řešení, pokud setkávání v rámci rodiny není možné. Umožňují seniorům, kteří vlastní vnoučata nemají, ale touží po nich, či těm, které rodina upozadila a neumožňuje jim plnit svou roli prarodiče, aby i tak mohli proniknout do světa mladých a sami omládnout. Pro kvalitní stáří je velmi vhodné aktivně se účastnit kulturního dění a programů, které se v okolí nabízí, a to z důvodů, které jsem popsala výše a kterým se budu ještě věnovat. Důležitost prarodičů v životě předškolního dítěte jsem také uvedla. Nyní je potřeba se zaměřit na setkávání seniorů a předškolních dětí mimo rodinu.

4.1 Mezigenerační programy

Mezigenerační programy jsou aktivity a činnosti, které propojují jakékoli dvě generace a podporují jejich interakci, spolupráci, výměnu a sdílení zkušeností, názorů a dovedností. Tyto aktivity by měly být oboustranně přínosné.

Mezigenerační programy a aktivity začaly vznikat ve druhé polovině 20. století jako reakce na prohlubující se propast mezi generacemi seniorů a dětí. Dříve nebyly potřeba právě díky velkému počtu vícegeneračních rodin a častému kontaktu a výpomoci ze strany prarodičů. S nastupující proměnou rodiny jakožto úzkého svazku nejbližších se začaly jednotlivé generace odcizovat, osamostatňovat a osamocovat.

Zásadním okamžikem se v problematice stáří stalo vypracování Národního programu přípravy na stárnutí, který vycházel ze závěrů, ustanovených na II. světovém shromáždění o stárnutí v Madridu. Za cíl si klade změnit postoj a přístup k seniorům a stáří, neboť jako jeden z hlavních problémů vidí nepochopení starých lidí mladými, nepřipravenost mladých na stáří a nepochopení přínosu seniorů do společnosti. Důležitost vidí v solidaritě a uznání starších občanů, jejich zapojením do společnosti, uvědomění si jejich důležitosti a pochopení jejich potřeb a přínosů. Uvádí, že je třeba

seniorům poskytnout prostor a podmínky k aktivnímu stáří, a to právě například organizací nejrůznějších programů, aktivit a činností, které seniory přirozeně zapojí do společnosti a zamezí tak jejich izolaci. Během posledních let tak vzniká stále více organizací, občanských sdružení a nadací, které pořádají nejrůznější programy pro seniory a jejich setkávání s ostatními generacemi. (Klevetová, Dlabalová, 2008, str. 15)

V České republice je mezigeneračních programů méně oproti zahraničí, ale postupně zde vzniká stále více příležitostí k setkávání generací starších a mladších touto formou. Programy může organizovat stát prostřednictvím svých organizací, územní samosprávné celky (kraje a obce) a jejich instituce či neziskové organizace a jiné subjekty. Většina je uskutečňována právě pod záštitou neziskových organizací, domovů důchodců, domů dětí a mládeže, volnočasových center apod. Stále více se mezigenerační vtahy objevují také ve vzdělávacích programech mateřských a základních škol, které samy organizují setkávání svých žáků s okolními seniorskými institucemi. Jedná se pak většinou o různé besídky, dílny či sportovní aktivity. V české republice se většina aktivit organizuje právě spíše jako doplněk volnočasových středisek. Existují však i organizace, které v mezigeneračním učení mají svou podstatu a které svou činností významně zasahují do tohoto globálního problému.

Uvedu zde několik mezigeneračních organizací, působících v Praze:

Experimentální univerzita pro prarodiče a vnoučata¹

Pod záštitou Centra celoživotního vzdělávání vznikl mezigenerační projekt Experimentální univerzita pro prarodiče a vnoučata ve věku od 6 do 12 let. Je to ojedinělý projekt, který umožňuje společné setkávání generací formou vzdělávání. Experimentální univerzita každý školní rok spolupracuje s některou fakultou vysokých škol. První školní rok byl zahájen v letech 2004/2005 ve spolupráci s Matematicko-fyzikální fakultou UK, další roky pak například s Lesnickou fakultou ČZU, Přírodovědeckou fakultou UK, Filozofickou fakultou UK, Českým egyptologickým ústavem či Českou zemědělskou univerzitou. Každý školní rok dostane podle

---

¹ www.aktivnistari.eu/57-experimentalni-univerzita-pro-prarodice-a-vnoucata

spolupracovníků tematický název, okruh, na který se přednášky zaměřují. Po skončení školního roku se následně pořádají pro účastníky letní tábory ve stejném tématu.

Mezi námi²

Nezisková organizace Mezi námi je unikátní projekt, který si klade za cíl setkávání všech generací, zejména generaci seniorů a generaci dětí. Činí tak však velice zajímavým způsobem – nejen organizací vlastních aktivit, ale zejména propojením mateřských škol s blízkými domovy důchodců. Dobrovolníci z řad organizace Mezi námi kontaktují mateřskou školu i domov důchodců, zajistí organizaci, nabídnou činnosti vhodné pro obě generace, které jsou v souladu s Kurikulem podpory zdraví v MŠ a Rámcovým vzdělávacím programem pro předškolní vzdělávání. Jejich záměrem je smysluplné, dlouhodobé a obohacující setkávání, které staví na vzájemném porozumění a přínosech jednotlivých generací.

Hestia³

Hestia je nezisková organizace pro podporu dobrovolníků, která organizuje velké množství projektů. Jeden z nich se nazývá 3G – Tři generace, a zaměřuje se na mezigenerační setkávání. Jde o dobrovolnický program, který umožňuje rodinám s malými dětmi a seniorům či osobám starším 50 let, kteří nemají vlastní možnost mezigeneračního setkávání v rodině, o tento důležitý článek nepřijít. Společnost Hestia odborně spáruje dvojice, které se následně setkávají po dobu 6 měsíců 1-2x týdně a věnují se volnočasovým aktivitám. Vznikl v roce 2011.

Mezigenerační program Centra současného umění DOX⁴

Centrum současného umění DOX pořádá 1x měsíčně program pro prarodiče s vnoučaty od 6 do 12 let. Záměrem je posílení komunikace mezi oběma generacemi a zároveň seznámení se současným uměním. Program využívá paměti a vzpomínek seniorů a tvořivosti dětí.

---

² www.mezi-nami.cz

³ www.hest.cz/cs-CZ

⁴ www.dox.cz/cs

Celé Česko čte dětem - Babička a dědeček do školky⁵

Projekt pod záštitou kampaně Celé Česko čte dětem, která propaguje hlasité předčítání jako základ pro rozvoj čtenářské gramotnosti a zasazuje se o to, aby se dětem četlo alespoň 20 min denně. Babička a dědeček do školky zapojují seniory do aktivní populace, aby se stále cítili užiteční a důležití. Projekt se realizuje v mateřských školách, které se přihlásí, a spočívá v tom, že senioři dochází do MŠ a předčítají dětem. Cílem je kromě podpory čtenářské gramotnosti hlavně propojení generací, nabytí úcty ke starším občanům a seberealizace seniorů.

Co se týče přínosů mezigeneračních programů, obohacení je na obou stranách. Pro seniory je zapojení do aktivit vytržením z izolace, osamění a nudy, nabízí příležitost být součástí společnosti, být užitečný a zůstat aktivní duševně i fyzicky. Jakákoli činnost, která přináší potěšení, umožňuje seberealizaci, zvyšuje sebevědomí a podílí se na kvalitním a zdravém stáří. Přínosem je i praktická stránka věci, senioři se díky kontaktu s dětmi či mladými učí chápat a poznávat moderní dobu a problémy s ní spojené. Učí se poznávat nové technologie a inovace, zájmy a názory. Přínosem pro generaci mladých je zlepšení sociálních dovedností, přizpůsobení svého chování a styl komunikace starým lidem a proniknutí do jejich pohledu na svět.

Programy jsou v seniorských institucích v České republice vedeny především sestrami a sociálními pracovníci. Pouze někde působí ergoterapeut, který je odborně vyškolen a zábavné, vzdělávací či sportovní programy jsou jeho hlavní náplní práce. Neziskové organizace jsou pak tvořeny převážně dobrovolníky, kterých, jak upozorňuje Rheinwaldová (1999, s. 20), není oproti zahraničí mnoho. Polemizuje nad tím, že by se jistě našlo velké množství lidí, kteří by o spolupráci měli zájem, kdyby bylo širší povědomí o činnostech a pořádaných programech. Dodává, že i dobrovolníci by měli být školení, seznámit se se způsobem komunikace se starými lidmi i dětmi, s problémy, které tyto generace dennodenně zažívají. Měli by být také správně motivováni a cítit naplnění z participace.

---

⁵ www.celeceskoctedetem.cz/cz/menu/698/nase-aktivita/babicka-a-dedecek-do-skolky

Rheinwaldová (199, s. 21) dále dodává, že úspěch jakéhokoli programu závisí na třech požadavcích:

- nadšení personálu
- tvořivé přípravě programů
- připravenosti obyvatel

5 Dětská literatura, umožňující překonání mezigeneračního problému

Předchozí kapitoly se zabývaly mezigeneračními vztahy a jejich proměnou. Bylo řečeno, že s nástupem úzké nukleární rodiny, samostatného bydlení jednotlivých generací a nástupem technologií vznikla velká propast mezi generací dětí, ať už předškolních, či starších, a generací prarodičů. Stejně tak vztah populace k seniorům mimo rodinné vazby není ideální. Ještě před několika desítkami let nebyli senioři natolik odříznutí a osamocení jako dnes, kdy se toto téma stává celosvětovým problémem. Proměnu mezigeneračních vztahů reflektuje i dnešní nabídka dětských knih. Ačkoli v minulosti by se tato literární témata jevila lidstvu jako absurdní, dnes mají na pultech své místo a je o ně poměrně velký zájem. Nabízí malým dětem návod, jak se ke starším lidem chovat, proč je důležité udržovat s nimi vztah a jaké místo mají ve světě a v našich životech.

Představuji zde několik dětských knih, věnujících se vztahu mezi generacemi dětí a seniorů, stáří a jeho projevů:

Lentilka pro dědu Edu – Ivona Březinová

Příběh o vícegnerační rodině – hlavní postavou je malý Honzík, který bydlí nejen s rodiči, ale i dědečkem a pradědečkem Edou, který trpí Alzheimerovou chorobou. Soužití generací je harmonické a poklidné, až na zapomnětlivost pradědečka, která se stále horší. Malý Honzík si myslí, že pradědeček pouze dělá naschvály, ale následně se učí, jak se k člověku s Alzheimerovou chorobou chovat, jak se chovat ke starým lidem, jak pradědečkovi pomoci. Lentilka pro dědu Edu byla první českou knihou, přibližující dětem Alzheimerovu chorobu.

Kouzelný magnetofon – Joyce Simardová

Dětská učebnice, zabývající se starými lidmi a zejména nemocemi, které způsobují u seniorů demenci. Nastiňuje názorně a jednoduše důvody, kvůli kterým k nemoci dochází, její projevy a na konkrétních příkladech ukazuje, jak mohou děti starým lidem trpícím demencí pomoci, a jak se k nim nejlépe chovat. Autorka

přirovnává mysl člověka k magnetofonu, který celý život nahrává, ale ve stáří už není úplně funkční – staré vzpomínky má nahrané, ale nové už nenahrává.

Eliáš a babička z vajíčka – Iva Procházková

Příběh o malém chlapci Eliášovi, který má velmi zaneprázdněné rodiče a touží po babičce či dědečkovi, se kterými by trávil čas tak, jako jeho kamarádi. Bohužel však žádné nemá. Jednoho dne při hledání ztraceného fotbalového míče najde žluté vajíčko, ze kterého se vylíhne malá babička, která neví nic o světě. Eliáš ji musí všechno naučit, což sice není snadné, ale velice zábavné, a navíc – splnil se mu sen a tráví čas se svou babičkou. Babička nakonec i docílí toho, že si rodiče na Eliáše udělají více času.

Půjčovna babiček – Maria Marjanska – Czernik

Knih z edice Druhé čtení, která staví na myšlence, že každé dítě potřebuje babičku – malé, větší i velké. Příběh je o třech různě starých chlapcích, kteří svou babičku nemají, nebo ta jejich bydlí příliš daleko, či na ně nemá čas. A tak se rozhodnou si babičku vypůjčit. Babička je v knize představena jako trpělivá, hodná bytost, která má na vnoučata vždycky čas, dobře vaří a umí vyprávět pohádky.

Červená kůlna – Ota Hofman

Knih, vydaná poprvé před více jak čtyřiceti lety, je svým tématem aktuální více než kdy dříve. Příběh je o chlapci Míšovi, na kterého rodiče nemají čas, a tak se jednoho dne potká s mužem o padesát let starším než je on sám, ale trpělivým, hodným a stále trochu rošťáckým. Míša s dědou se stanou přáteli a tráví spolu čas v kůlně, kde se skrývá mnoho tajemství a zajímavých podnětů. Myšlenka knihy je taková, že najít někoho skutečně blízkého je velmi těžké, a pokud se to povede, nezáleží na věku.

Cyrl a teniska

Knih z edice Třetí čtení o malé zvědavé holčičce Denise, která si najde cestu ke starému zahradníkovi Cyrilovi a skamarádí se s ním. Prosí ho o vyprávění příběhů, pohádek a odpovědí na své otázky o světě. Zdánlivě jednoduché téma představuje staré lidi jako studnici vzpomínek a příběhů a ukazuje, jaký může mít přínos vztah mezi předškolním dítětem a trpělivým seniorem.

Návštěva malé smrti – Kitty Crowther

Knihla přibližuje půvabnými ilustracemi a zajímavých příběhem dětem smrt jako něco, čeho se nemusí bát. Příběh je o holčičce Evelíně, kterou sužují bolesti, a smrt už vyhlíží jako vysvobození – když konečně přijde, vítá ji s otevřenou náručí a smíchem. Pro smrt je toto nová událost, a tak je i pro ni setkání s Evelínou přínosem a obohacením. Ačkoli kniha není spojena s mezigeneračním tématem, smrt je nedílnou součástí stáří, a tak je vhodné o ni s dětmi mluvit.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

7 Cíle praktické části

Praktická část diplomové práce má stanoveny tři cíle.

Především má za úkol zjistit, jaká typologie rodin převládá ve vybraném zkoumaném vzorku a jaké mezigenerační vztahy v těchto rodinách panují. Rodiče předškolních dětí pomocí dotazníků osvětlí, jaké vztahy mají jejich děti s prarodiči či jinými starými lidmi, jaká je četnost jejich komunikace a jaká vidí pozitiva či negativa v setkávání těchto generací.

Druhý z cílů je zjistit, jak mezigeneračnímu setkávání napomáhají instituce mimo rodinu, a to především pomocí aktivit a mezigeneračních programů, pořádaných obcí (tady konkrétně Městskou částí Praha 8), mateřskými školami vybraného vzorku dětí, či jinými zařízeními. Praktická část zkoumá obecné povědomí a návštěvnost těchto aktivit.

Poslední cíl diplomové práce je realizace vlastní aktivity, navazující vztah mezi předškolními dětmi a seniory, v tomto případě Gerontologického centra v Praze 8 a Mateřské školy Praha 8, Bojasova 1, ve které působím jako učitelka. Provedením této aktivity bude zároveň splněn jeden z dlouhodobých cílů uvedené mateřské školy, vytyčený v jejím školním vzdělávacím plánu.

8 Hypotézy

H1: Předpokládám, že ve zkoumaném vzorku převládá nukleární typ rodiny nad vícegeneračním typem rodiny.

Uvedená hypotéza vychází jednak z poznání, získaných v rámci teoretické části (viz podkapitolu 3.1.2). Dalším důvodem je místo provádění šetření za účelem ověření této hypotézy, kterým je hlavní město Praha. Lze obecně předpokládat, že místa s vyšší ekonomickou úrovní jejich obyvatel umožní relativně svobodnější rozhodnutí rodin ohledně bydlení, případné společné mezigenerační bydlení tak bude daleko méně

motivováno ekonomickými kritérii. Dalším důvodem je samotná skladba typu bydlení v místě dotazníkového šetření, kde se nachází především bytové domy panelového typu a rozsáhlá sídliště – velikost bytů v těchto domech taktéž nenahrává společnému bydlení více osob pohromadě. V neposlední řadě lze upozornit na množství dostupných aktivit a pracovní vytížení osob, které může zapříčinit zeslabení mezigeneračních vazeb a menší motivaci k řešení bydlení ve vícegeneračním modelu.

H2: Předpokládám, že se většina dětí ze zkoumaného vzorku rodin stýká se svými prarodiči méně než 1x měsíčně a rodiče absenci těsnosti vztahu mezi dětmi a prarodiči vnímají jako problém.

Uvedený předpoklad částečně vychází z důvodů zmíněných u odůvodnění předchozí hypotézy, týkajících se větší dostupnosti kulturního vyžití i jiných mimorodinných aktivit, které děti (i jejich rodiče) „zaměstnávají“ již od útlého věku. Dalším důvodem je skutečnost, že doba ekonomického zapojení seniorů se relativně rychleji prodlužuje oproti věku rodičů, ve kterém přivedou na svět své děti. V raném věku dětí, který je pro navázání vztahů s jejich prarodiči podle mého názoru nejdůležitější, tak mají jejich prarodiče na společný kontakt málo času, který jim oproti dřívějším dobám nezbyvá především kvůli trvajícím výdělečným aktivitám. Rodiče dětí, přestože si nemusí přínos kontaktu dětí s jejich prarodiči ze sociálního hlediska uvědomovat, mohou spatřovat nedostatek v absenci intenzivnějšího styku především z důvodu silné vazby se svými vlastními rodiči, jejichž dobré vlastnosti, zkušenosti a dovednosti by rádi zprostředkovali i svým dětem.

H3: Předpokládám, že rodiče ze zkoumaného vzorku mají malé povědomí o mezigeneračních programech a aktivitách, pořádaných v okolí jejich bydliště, a neúčastní se jich.

Můj názor v této oblasti vychází především ze zjištění z komunikace s rodiči, získaných před samotným provedením dotazníkového šetření. Důvod může spočívat jak v nízkém zájmu rodičů o tuto oblast poznání jejich dětí, tak v nedostatečné prezentaci aktivit ze strany dotčených institucí, které mezigenerační programy pořádají.

H4: Předpokládám, že většina oslovených mateřských škol ze zkoumaného vzorku má téma mezigeneračních vztahů zakomponované do školních vzdělávacích programů a že pořádá během roku aktivity, které tyto vztahy prohlubují.

Tento předpoklad vychází ze skutečnosti, že téma mezigeneračních vztahů je v oblasti předškolního vzdělávání velmi aktuálním a často diskutovaným problémem. Z toho důvodu usuzuji, že mateřské školy tento trend „následují“.

9 Výzkumné metody

Pro sběr potřebných dat jsem v praktické části své diplomové práce využila několika výzkumných metod, a to především písemného dotazníku a polostrukturovaného individuálního rozhovoru. Pro realizaci vlastní mezigenerační aktivity mezi gerontologickým centrem a mateřskou školou jsem využila jednu z hlavních metod kvalitativního výzkumu, a to experiment.

Uvedené výzkumné metody a cíle, k jejichž dosažení byly využity, jsou podrobněji specifikovány v následujících podkapitolách.

9.1 Metoda dotazníku

Dotazníkem se rozumí nástroj, sloužící k hromadnému získávání údajů pomocí písemných otázek, které mohou být uzavřené, polouzavřené i otevřené, popřípadě škálové. (Hartl, Hartlová, 2000, s. 121)

Metoda dotazníku byla využita k dosažení jednoho z cílů diplomové práce, a to zjištění mezigeneračních vztahů ve vybraných rodinách a povědomí o mezigeneračních programech. K získání potřebných informací byly použity dvě verze dotazníků.

Jedna verze byla určena rodičům předškolních dětí, navštěvujících předem vybrané mateřské školy v obvodu Prahy 8, a zaměřovala se v první části především na typologii rodiny, vztahy mezi dětmi a prarodiči, četnost jejich setkávání a komunikace a názor rodičů na přínos tohoto setkávání jako obohacení obou stran. V druhé části pak byli rodiče dotazováni na jejich povědomí o mezigeneračních programech, pořádaných v okolí jejich bydliště (v tomto případě Prahy 8) a na zjištění, zda se svými dětmi tyto

aktivity navštěvují. Struktura dotazníku byla pro všechny respondenty stejná a v průběhu šetření se neměnila. Dotazník byl tvořen jak uzavřenými, tak otevřenými otázkami, které vyžadovaly odpověď, vycházející z osobní zkušenosti dotazovaných.

Druhá verze dotazníku byla určena ředitelkám vybraných mateřských škol. Tento dotazník se zaměřil na zasazení problému mezigeneračních vztahů do školních vzdělávacích programů, stanovení cílů s touto problematikou souvisejících, a na aktivity, které mateřské školy realizují, aby těmto cílům dostály. Podobně jako dotazník určený rodičům i tento věnoval svou pozornost jak otázce prarodičů dětí ze zkoumaného vzorku, tak i seniorů, kteří nejsou rodinnými příslušníky. Tvořen byl převážně otevřenými otázkami, vyžadujícími odezvu, odrážející zkušenost respondentů s aktivitami konkrétní mateřské školy.

9.2 Metoda polostrukturovaného rozhovoru

Pro účely práce jsem zvolila variantu tzv. polostrukturovaného rozhovoru, v němž otázky, vycházející z předem připravených obecných témat zájmu, jsou mírně upravovány v reakci na předchozí odpovědi respondenta. Tato metoda tak umožňuje částečné přizpůsobení otázek (a tím pádem i okruhu získaných odpovědí) za současného zachování původně zamýšlené struktury dotazovaných témat.

Metodu polostrukturovaného rozhovoru jsem použila pro získání informací ohledně mezigeneračních programů, organizovaných Městskou částí Praha 8, což byl jeden z cílů diplomové práce. Oslovila jsem Mgr. Vladimíru Ludkovou, místostarostku Městské části Praha 8 v období 2010 – 2014 a současnou členku zastupitelstva městské části, v jejíž gesci je mimo jiné i péče o seniory. Mgr. Ludková byla ochotna odpovědět na bližší dotazy k podrobnostem uvedených aktivit. Připravila jsem si pro ni níže uvedené okruhy otázek, týkajících se mezigeneračních programů, při kterých je možnost setkání seniorů a dětí předškolního věku.

Polostrukturovanému rozhovoru předcházela stručná rešerše tématu péče o seniory na Praze 8, a to zejména prostřednictvím webových stránek Městské části Praha 8⁶ a měsíčníku Osmička⁷, který městská část vydává.

Za působení Mgr. Ludkové byl výrazně podpořen rozvoj Centra aktivizačních programů. Toto zařízení, založené v roce 2008 v rámci Obvodního ústavu sociálně-zdravotnických služeb Praha 8, je zaměřeno výhradně na pořádání aktivit pro seniory, které sdružuje veškeré dostupné činnosti tzv. „pod jednu střechu“. Jednou z aktivit, které městská část pro seniory pravidelně pořádá, jsou též mezigenerační setkávání seniorů s dětmi předškolního věku.⁸

Cílem rozhovoru bylo zjištění, zda uvedené programy organizuje výhradně Městská část Praha 8, popřípadě které další subjekty na uvedených činnostech participují a zda mezi těmito institucemi existuje trvalejší spolupráce. Dále se rozhovor zaměřil na povědomí a zájem ze strany seniorů, rodičů a dětí, na formu organizace programů. Vzhledem k dlouhodobým zkušenostem Mgr. Ludkové byl závěr rozhovoru věnován jejímu osobnímu pohledu – jaká vidí v mezigeneračním setkávání pozitiva a negativa.

Samotný rozhovor byl realizován po krátkém seznámení s respondentkou prostřednictvím e-mailu, pomocí něhož byly jednotlivé otázky v několika dávkách postupně zaslány – uvedený postup umožnil respondentce důkladné promyšlení odpovědi a zároveň přizpůsobení dalších otázek došlým odpovědím.

Odpovědi Mgr. Ludkové jsou shrnuty a analyzovány v podkapitole 10.4

9.3 Experiment

Jako další výzkumná metoda byl použit experiment. Pomocí experimentu jsem se snažila splnit hlavní cíl diplomové práce a zároveň dlouhodobý cíl mateřské školy, ve které působím jako učitelka, a to navázání spolupráce mezi institucemi MŠ Praha 8, Bojasova 1 a Gerontologického centra Prahy 8. Oba subjekty spolu téměř sousedí, ale

---

⁶ *MČ Praha 8* [online]. Praha: Městská část Praha 8, 2016 [cit. 2015-11-08]. Dostupné z: www.praha8.cz

⁷ *Osmička: Měsíčník Městské části Praha 8*. Praha: Městská část Praha 8.

⁸ Obvodní ústav sociálně-zdravotnických služeb. *OÚSS Praha 8* [online]. Praha: sine, 2010 [cit. 2015-10-06]. Dostupné z: <http://www.ouss8.cz/>

ke vzájemné spolupráci nikdy nedošlo. Vzhledem k tomu, že téma mezigeneračního setkávání bylo často diskutované na poradách mateřské školy, ve školním roce 2013/2014 se mateřská škola rozhodla aktivně zasadit toto téma jako jeden z cílů do Školního vzdělávacího programu a podniknout dané kroky k jeho splnění.

Pokusila jsem se jménem mateřské školy oslovit koordinátorku kulturních aktivit Gerontologického centra Prahy 8 Mgr. Martinu Mátlovou a společně jsme se snažily vymyslet a zorganizovat aktivitu, která by byla přínosná a zábavná pro obě zúčastněné strany – předškolní děti a seniory. Nakonec jsme uskutečnili turnaj ve hře pétanque, který se setkal s velkým ohlasem a stal se novou tradicí pro obě instituce.

Realizaci experimentu popisují podrobně v podkapitole 10.5.

10 Realizace vlastního výzkumu

V následující kapitole se pokusím popsat realizaci výzkumu své diplomové práce a postup dosažení stanovených cílů. Zaměřím se na organizaci výzkumu, jeho etiku a vyhodnocení, charakteristiku zkoumaného vzorku a popis závěrečného experimentu, který přesahuje do reálné činnosti MŠ, ve které působím.

10.1 Organizace vlastního výzkumu

Výzkum, prováděný pro účely diplomové práce, probíhal v období září 2014 – červen 2015. Jeho provedení bylo rozděleno do tří částí podle cílů, které byly na jeho počátku stanoveny. Jelikož na sobě realizace jednotlivých cílů nebyly závislé, na všech částech výzkumu jsem mohla pracovat po celé období současně.

První část výzkumu byla zaměřena na získání informací od rodičů dětí předškolního věku, které docházejí do mateřských škol na Praze 8 ve čtvrtích Kobylisy a Bohnice. Byla realizována prostřednictvím anonymních dotazníků, které byly rozdány do tříd mateřských škol a nabídnuty rodičům učitelkami jejich dětí. Dotazníky byly rozděleny na dvě části. První část obsahovala otázky, směřující na mezigenerační vztahy v rodině dítěte, četnost setkávání s prarodiči a kontaktu s nimi. Druhá část se zaměřila na povědomí rodičů o mezigeneračních aktivitách, které se konají v Praze 8, jejich zájem o tyto aktivity a přínos, které mezigenerační setkávání přináší. Do dotazníkového šetření bylo zahrnuto osm mateřských škol – MŠ Bojasova, MŠ Šišková, MŠ Klíčanská, MŠ U Školské zahrady, MŠ Lešenská, MŠ Na Pěšinách, MŠ Heřmánek a Královská MŠ.

Druhá část výzkumu se zaměřovala na mezigenerační aktivity, které se konají na Praze 8, ať už organizované přímo Městskou částí Praha 8, nebo jinými organizacemi a školními institucemi. Pro získání těchto informací jsem provedla rešerši na webových stránkách Městské části Praha 8 a měsíčníku Osmička a následně oslovila Mgr. Vladimíru Ludkovou, která byla v období 2010 – 2014 na Praze 8 místostarostkou a je velice aktivní v podpoře a organizaci mezigeneračních programů. Respondentce bylo položeno několik otázek, týkajících se mezigeneračních aktivit, které na Praze 8 proběhly či probíhají, institucí, které tyto aktivity organizují, a osobních názorů

respondentky na setkávání seniorů a předškolních dětí. S Mgr. Ludkovou jsem provedla polostrukturovaný rozhovor, mé dotazy velmi ochotně zodpověděla a podělila se se mnou o své dlouholeté zkušenosti z tohoto oboru.

Třetí část výzkumu praktické části diplomové práce spočívala v realizaci mezigeneračního setkání předškolních dětí z Mateřské školy Praha 8, Bojasova 1, ve které pracuji jako učitelka, a Gerontologického centra Prahy 8. V rámci experimentu jsem kontaktovala gerontologické centrum, na sjednané schůzce jsme diskutovali o možných aktivitách a následně se dohodli a zorganizovali společný turnaj ve hře pétanque, která je blízká seniorům i dětem. Akce proběhla celkem osmkrát (vždy se účastnila jedna z osmi tříd mateřské školy a stejná skupina seniorů) ve školním roce 2013/2014 a stala se do budoucna každoroční tradicí mateřské školy. Splněním tohoto cíle diplomové práce se zároveň splnil dlouhodobý cíl MŠ Praha 8, Bojasova 1, která měla ve svých plánech uskutečnění mezigenerační aktivity.

10. 2 Analýza dat a etika výzkumu

Vzhledem k poměrně intimnímu tématu dotazníku pro mne byla důležitá důvěra respondentů a pravdivost jejich odpovědí. Dotazník pro rodiče předškolních dětí byl proto anonymní a nežádal po respondentech žádné osobní údaje a informace. Všichni dotazovaní byli seznámeni s cíli a obsahem mé práce a sami se rozhodovali, zda se výzkumu zúčastní. Pravděpodobně i z toho důvodu se z původně rozdaných 250 dotazníků vrátilo pouze 112. Veškeré získané údaje byly přislíbeny k použití pouze pro účely této diplomové práce.

Dotazník pro ředitelky mateřských škol anonymní nebyl, ale byl formulován tak, aby získal fakta, důležitá pro zjištění hypotéz a dosažení cílů praktické části diplomové práce, a nenabízel správnou a špatnou odpověď. S ohledem na tato východiska je zarážející nízká návratnost dotazníků v této části, když z distribuovaných 8 dotazníků se navrátily pouze tři. Zbylí ředitelé mateřských škol jako důvod k nevyplnění uvedli časovou zaneprázdněnost, někteří z nich posléze přestali být kontaktní. Chybějící odpovědi v této části tak musely být nahrazeny rešerší příslušných dokumentů, aby byl uvedený nedostatek v maximální míře nahrazen.

Oslovená Mgr. Vladimíra Ludková z Městské části Praha 8, se kterou byl vykonán polostrukturovaný rozhovor, byla taktéž obeznámena s cílem rozhovoru i s cíli diplomové práce a se spoluprací a poskytnutím informací pro účely práce souhlasila.

10.3 Realizace dotazníkového šetření

Jak už bylo popsáno v podkapitole 10.1, druhá část výzkumu se věnovala dotazníkovému šetření. Dotazníky byly určeny rodičům dětí předškolního věku a cílem bylo zjistit, jaké panují mezigenerační vztahy v rodině (s prarodiči) a jaké povědomí mají rodiče o mezigeneračních programech a aktivitách, které se konají v místě jejich bydliště, na Praze 8. K realizaci dotazníkového šetření jsem si vybrala osm mateřských škol, působících v Městské části Praha 8 ve čtvrtích Kobylisy a Troja. Šest mateřských škol bylo veřejnými institucemi, dvě byly soukromé. Mateřské školy blíže popisují v podkapitole 10.3.1.

Dotazníků bylo rozdáno 250, vyplněných se vrátilo 112. Návratnost tedy činila přibližně 45 %. Odpovědi rodičů jsem zpracovala do grafů, které blíže popisují v podkapitole 10.3.2.

10.3.1 Charakteristika zkoumaného vzorku

Pro své dotazníkové šetření jsem oslovila 8 mateřských škol, z nichž byly dvě soukromé (MŠ Heřmánek a Královská MŠ). Zřizovatelem zbylých šesti mateřských škol je Městská část Praha 8. Instituce se nacházejí ve čtvrtích Kobylisy a Troja.

MŠ Bojasova 1

MŠ Bojasova 1 je instituce, zřízená Městskou částí Praha 8 v části Kobylisy. Jedná se o mateřskou školu, zařazenou do projektu Zdravá MŠ. Tvoří ji 8 věkově smíšených tříd a jako každá „Zdravá“ mateřská škola si zakládá na holistickém pojetí zdraví. Mateřská škola klade důraz na samostatnost dítěte, jeho postavení ve společnosti a ve světě. Snaží se o zdravé osobní vztahy v rámci rodiny a přátel a rozvíjí u dítěte kompetence, zanesené v RVP PV. Mateřská škola úzce spolupracuje s blízkou základní školou Burešova, kde se koná Příprava na školu pro nejstarší děti, ale i různé výstavy a kulturní akce, které pro sebe obě instituce konají. Dále spolupracuje s Městskou knihovnou Ládví, Městskou Policií ČR, Pedagogicko-psychologickou poradnou a divadly v okolí. Do programu je zařazena logopedická prevence, testy školní zralosti a

pravidelné návštěvy psychologa, zubní, či protidrogová prevence. Mateřská škola se nachází v blízkosti Ďáblického lesa a chlubí se velkou zahradou s vlastním lesem, jablečným sadem, zahrádkou pro děti či lanovým parkem.

Mateřská škola nemá zakomponovaný vztah mezi předškolními dětmi a seniory ve svém školním vzdělávacím programu a dosud nepořádala ani žádné aktivity, které by tyto generace propojily (pokud nepočítáme běžné besídky a oslavy, kam mají přístup i prarodiče). Po realizaci praktické části diplomové práce se však mateřská škola může pyšnit každoročním turnajem ve hře pétanque, který spolu s Gerontologickým centrem Praha 8 – Kobylisy pořádá.

MŠ Šišková

MŠ Šišková je instituce o 8 třídách, z nichž je 7 věkově homogenních a jedna heterogenní. Nachází se uprostřed sídliště v blízkosti Ďáblického lesa a je obklopena velkou zahradou. Zaměřuje se především na celkový osobnostní rozvoj dítěte a na úspěšný přechod do základní školy. Upřednostňuje prožitkové učení, při kterém děti získávají poznatky pomocí vlastní zkušenosti. Školní vzdělávací program nese jméno „Čím žijeme celý rok“ a vychází z Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání. Mateřská škola úzce spolupracuje s Pedagogicko-psychologickou poradnou a Logopedickou poradnou, zajišťuje nespočet kroužků a aktivit pro děti i rodiče.

Vztah předškolních dětí a seniorů nemá mateřská škola ve svém školním vzdělávacím programu zakomponovaný, ale pravidelně pořádá hudebně-taneční vystoupení pro seniory z Gerontologického centra Praha 8.

MŠ Na Pěšinách

Mateřská škola Na Pěšinách se nachází v Kobylisích u lesoparku Okrouhlík. Tvoří ji čtyři věkově smíšené třídy. Za hlavní cíle si instituce stanovila výchovu ke zdraví, samostatnosti, zodpovědnosti a spolupráci, snaží se o respektující vztah k dítěti, o vyhovění jeho potřeb. Snaží se ve všech bodech splňovat osobnostně orientovaný model předškolní výchovy, klade velký důraz na spolupráci s rodinou, protože vychází

z předpokladu, že předškolní výchova je pouze doplňkem výchovy rodinné. Do mateřské školy pravidelně dochází pedagogický psycholog a logoped.

Mateřská škola nemá vztah dětí a seniorů zakomponován ve školním vzdělávacím programu. Se seniory se děti setkávají pouze v rámci rodinných příslušníků, a to v rámci tradic MŠ, například na Svátek matek, při oslavách a besídkách.

MŠ U Školské zahrady

Mateřská škola U Školské zahrady se nachází na Praze 8 ve čtvrti Kobylisy. Je dvoutrždní a sousedí s areálem stejnojmenné základní školy. Obě třídy jsou homogenní, ale vzhledem k tomu, že jsou pouze dvě, věkové rozdíly mezi dětmi jsou velké. V jedné třídě jsou děti ve věku 3-5 let, ve druhé pak ve věku 5-7 let. Za cíl si mateřská škola klade rozvoj dítěte a jeho schopnost učení, zaměřuje se na fyzické a psychické zdraví dětí. Děti z obou tříd spolu navzájem komunikují a některé činnosti mají společné, instituce se proto sama označuje za „rodinnou MŠ“.

Co se týče vztahů dětí a seniorů, mateřská škola U Školské zahrady přímo sousedí s nově postavenou Residencí Rosa, což je soukromé zařízení, nabízející ubytování seniorů a další služby péče o ně. Ve svém školním vzdělávacím programu nemají tento vztah zakomponovaný, ale s Residencí Rosa spolupracují a obě třídy navštěvují seniory s různými připravenými aktivitami. Proběhla například společná Vánoční besídka s posezením, nebo vystoupení s krátkým pásmem. MŠ U Školské zahrady má v plánu užší a častější spolupráci, která se vzhledem ke krátkému působení Residence Rosa ještě nestihla rozvinout.

MŠ Lešenská

Mateřská škola Lešenská se nachází ve čtvrti Troja a je státní institucí, jejímž zřizovatelem je Městská část Praha 8. Sídlí v klidné lokalitě sídlišť v blízkosti Botanické zahrady, Čimického háje a Velké skály. Disponuje velkou zahradou s herními prvky a tvoří ji čtyři homogenní třídy. Od roku 2002 si mateřská škola vytváří

vlastní vzdělávací program podle Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání a zaměřuje se na vzdělávání dětí prostřednictvím nenásilných činností s přihlédnutím k jejich individuálním zvláštěm. Instituce zajišťuje pomocí externí služby několik kroužků a účastní se mnoha kulturních akcí v okolí.

Mateřská škola nemá zakomponovaný vztah dětí a seniorů ve svém školním vzdělávacím programu, nepořádá žádné aktivity, ani se neúčastní externích aktivit, které by tyto generace propojily.

MŠ Klíčanská

Mateřská škola Klíčanská je státní institucí, jejímž zřizovatelem je Městská část Praha 8. Sídlí ve čtvrti Kobylisy v blízkosti Čimického háje a disponuje velkou zahradou v kopci. Jedná se o jednopodlažní budovu, ve které jsou čtyři věkově homogenní třídy, vybavené pomůckami podle potřeb dětí. MŠ má vypracován školní vzdělávací program na období 4 let s názvem „Já a svět 3“, jehož cílem je všestranné zaměření vzdělávání a výchovy s ohledem na individualitu každého jedince. Instituce nabízí další rozšiřující aktivity, jako například logopedickou prevenci, spolupráci s pedagogicko-psychologickou poradnou, prevence zubní péče, či kroužky různého zaměření. Pedagogové vedou podrobnou diagnostiku dětí a snaží se do svých aktivit maximálně zapojit rodiče dětí.

Vztah dětí a seniorů nemá mateřská škola zakomponovaný do svého školního vzdělávacího programu, ale pořádá pravidelné každoroční setkání dětí a seniorů z Domova Pro seniory Kobylisy, pro které mají děti připraveno taneční a hudební vystoupení.

MŠ Heřmánek

Mateřská škola Heřmánek je soukromá instituce, která sídlí v Praze 8 ve čtvrti Kobylisy. Instituce současně zaštiťuje i základní školu, druhou pobočku provozuje na Praze 9 – Černý Most. Mateřská škola je otevřena od 7 do 18 hodin a provoz se neliší od státních institucí. Vzdělávání dětí probíhá od 8:30 do 16 hodin, předtím a potom se jedná o hlídání, zpoplatněné v jiném paušálu. Mateřská škola nemá vlastní kuchyni,

svačiny zajišťují rodiče, obědy dováží externí služba. Skládá se ze 3 věkově homogenních tříd, z toho jedna třída je vyhrazena předškolním dětem, kde je kladen velký důraz na přípravu na školu. V rámci základní školy je otevřena i přípravná třída. Jako základní filosofii si mateřská škola zvolila přátelské, vstřícné a důvěrné prostředí pro děti. Učitel je viděn jako doprovod dítěte na jeho vzdělávací cestě. Kromě běžných výchov je do programu zařazena odpolední výuka anglického jazyka a „science“, což jsou aktivity, zaměřené na pokusy s vodou, magnety a jinými přírodními jevy.

Mateřská škola spolupracuje s dětským psychologem a dětským logopedem, vystavuje dětem jednou či dvakrát ročně slovní vysvědčení a vede každému dítěti individuální složku od začátku do konce docházky, která je pro učitele, rodiče i děti jakýmsi hodnocením pokroku dítěte.

Vztah dětí a seniorů nemá mateřská škola zakomponovaný ve svém školním vzdělávacím programu a neúčastní se žádných aktivit, které by tyto generace propojily.

Královská MŠ – soukromá

Královská mateřská škola je jednotřídní instituce, která sídlí v Praze 8 – Kobylisy. Jedná se o českou školku s rozšířenou výukou cizích jazyků, a to angličtiny. Třída je věkově heterogenní se třemi učiteli, z toho jedním rodilým mluvčím. Mateřská škola přijímá děti od 3 do 6 let, ale po domluvě je možné umístit i děti mladší či starší, s odkladem školní docházky. MŠ zajišťuje velké množství kroužků, sportovní, hudební, výtvarné, ale i jazykové. Její filosofií je podpořit individuální zvláštnosti dětí a v kreativním prostředí rozvíjet jejich potenciál. Slouží jako firemní MŠ pro firmu Covidien and Medtronic. Denní program je obdobný jako ve státních MŠ, stravování zajišťuje externí firma. Mateřská škola se snaží zapojit do programu rodiče, pravidelně je informuje o aktuálním dění.

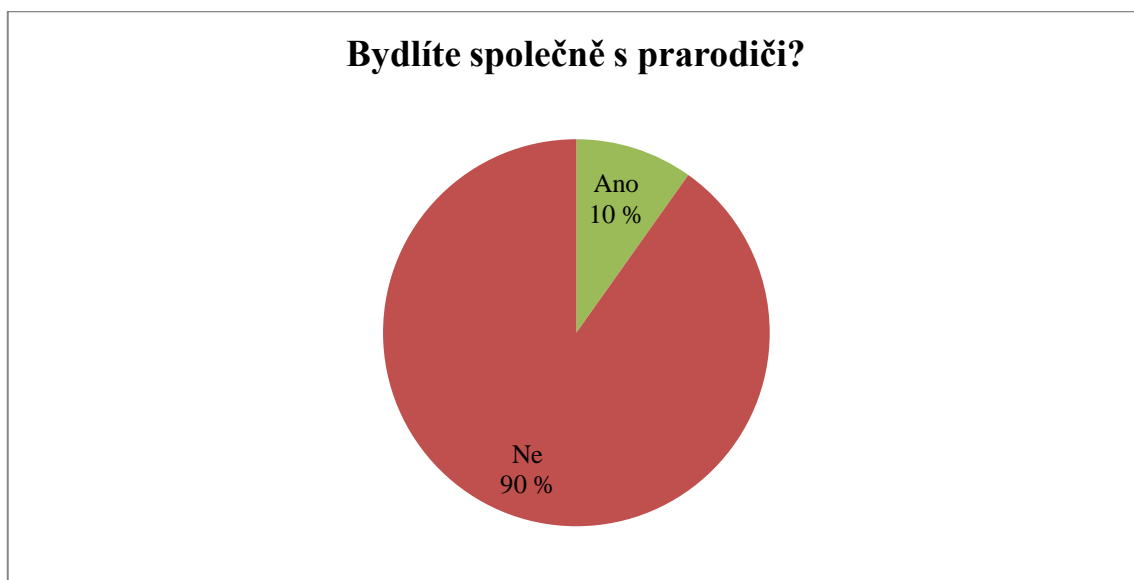
Vztah dětí a seniorů nemá mateřská škola zakomponovaný ve svém školním vzdělávacím programu a neúčastní se žádných aktivit, které by tyto generace propojily.

10. 3. 2 Vyhodnocení dotazníkového šetření

Jak už jsem uvedla výše, oslovila jsem ke spolupráci osm mateřských škol a rozdala do nich celkem 250 dotazníků. Zpět se vrátilo vyplněných 112 dotazníků, které jsem pečlivě vyhodnotila a odpovědi rodičů zanesla do grafů. Ráda bych se věnovala jednotlivým otázkám a popsala své poznatky k jednotlivým grafům.

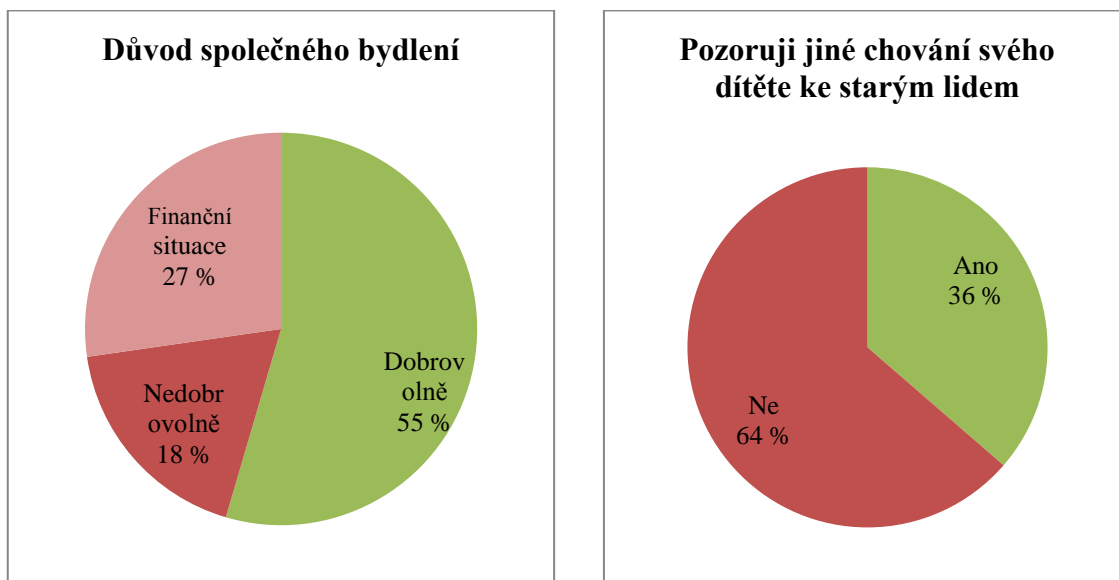
První polovina dotazníku obsahovala otázky, směřující ke vztahům dětí s jejich prarodiči, četnost jejich setkávání či komunikace a názory rodičů na mezigenerační vztahy. Druhá polovina dotazníku se pak zaměřovala na povědomí o mezigeneračních programech a aktivitu, které se konají v Městské části Praha 8.

Otázka č. 1: Bydlíte společně s prarodiči?

Má první otázka se týkala vícegeneračního bydlení. Jak bylo popsáno v teoretické části diplomové práce, dnešní společnost výrazně inklinuje k nejužšímu jádru, tj. nukleární rodině, kterou představuje model otec, matka, dítě nebo děti. Ta v dnešní době silně převažuje nad rozšířenou rodinou, která byla v minulosti běžným jevem. Potvrdilo se tak, že vícegenerační bydlení (model prarodiče, rodiče, děti) je ojedinělé a současně se potvrdila i má první hypotéza, že nukleární typ rodiny bude výrazně převládat. V této souvislosti je nutné dodat, že uvedený výsledek je patrně silně ovlivněn místem realizace výzkumu, tedy hlavním městem s vyšší ekonomickou úrovní jeho obyvatel, jak bylo diskutováno v podkapitole 11.1.

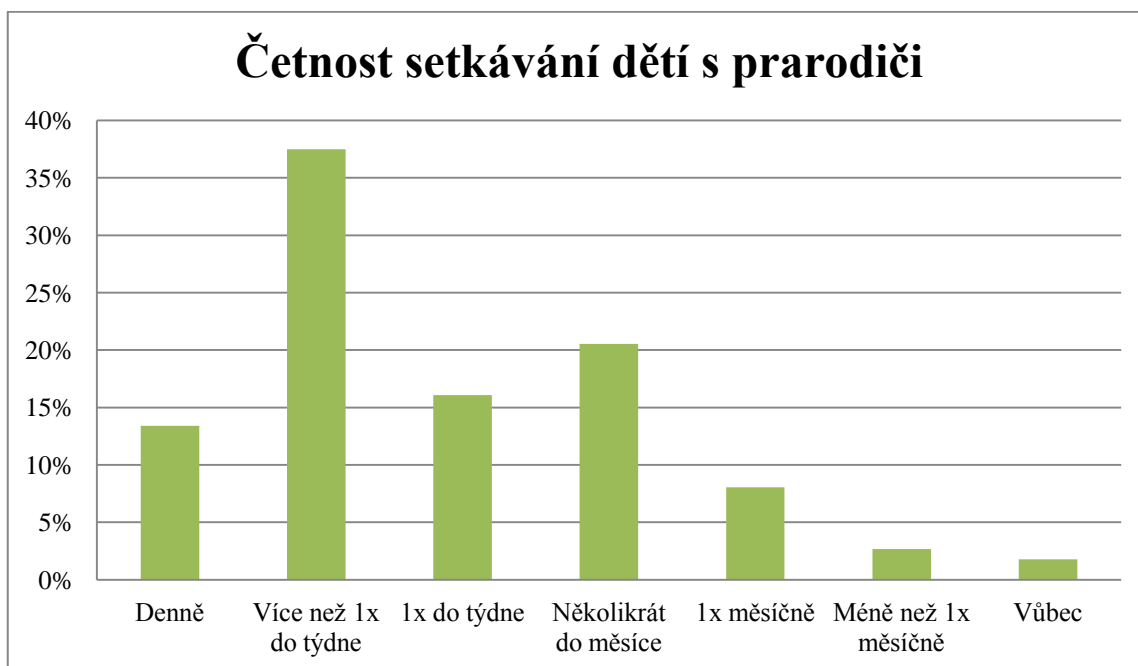
Vícegenerační bydlení využívá pouze 10% respondentů, kterých jsem se následně ptala na dva dodatečné dotazy; jestli si společné bydlení s prarodiči vybrali dobrovolně, případně jaký k němu mají důvod, a jestli pozorují na svém předškolním dítěti odlišné chování ke starým lidem, než mají jeho vrstevníci.

Z analýzy odpovědí vyplývá, že pouhá polovina z výše uvedených 10 % respondentů si společné bydlení s prarodiči vybrala dobrovolně, zbylá polovina byla k této situaci donucena špatnou finanční situací, nutností péče o své rodiče či jiným důvodem.

Co se týče chování dětí, dotázaní rodiče z domácností, v nichž žijí děti pospolu se svými prarodiči, z 64 % nepozorují na svých dětech žádné odlišné chování, co se týče vztahu ke starým lidem. 36 % z nich však odpovědělo, že jejich dítě je oproti vrstevníkům, kteří žijí v nukleární rodině, více ohleduplné k seniorům a méně sobecké.

Otázka č. 2: Jak často se Vaše děti stýkají s prarodiči?

Z odpovědí respondentů vyplynulo, že ačkoli výrazná většina z nich s prarodiči nežijí ve společném bydlení, stýkají se s nimi děti velice často. 13 % z celkového počtu vrácených dotazníků uvedlo, že se děti s prarodiči stýkají denně, 37 % uvedlo, že se vidají méně často, avšak více než 1x týdně. Pouze 3% rodičů uvedlo, že se děti s prarodiči stýkají méně než 1x měsíčně a 2% zastala odpověď, že společná setkávání se konají vůbec. Druhá nejčastější odpověď, která se objevila v míře 21%, byla, že se mezigenerační setkání v rámci rodiny uskutečňuje několikrát do měsíce.

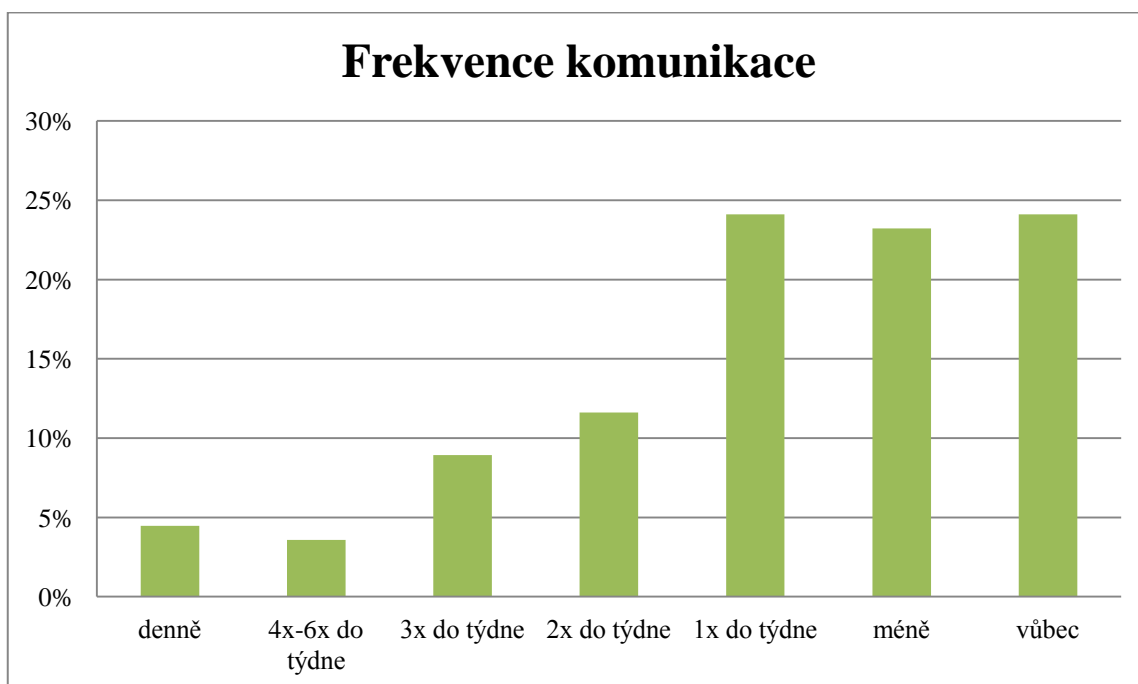
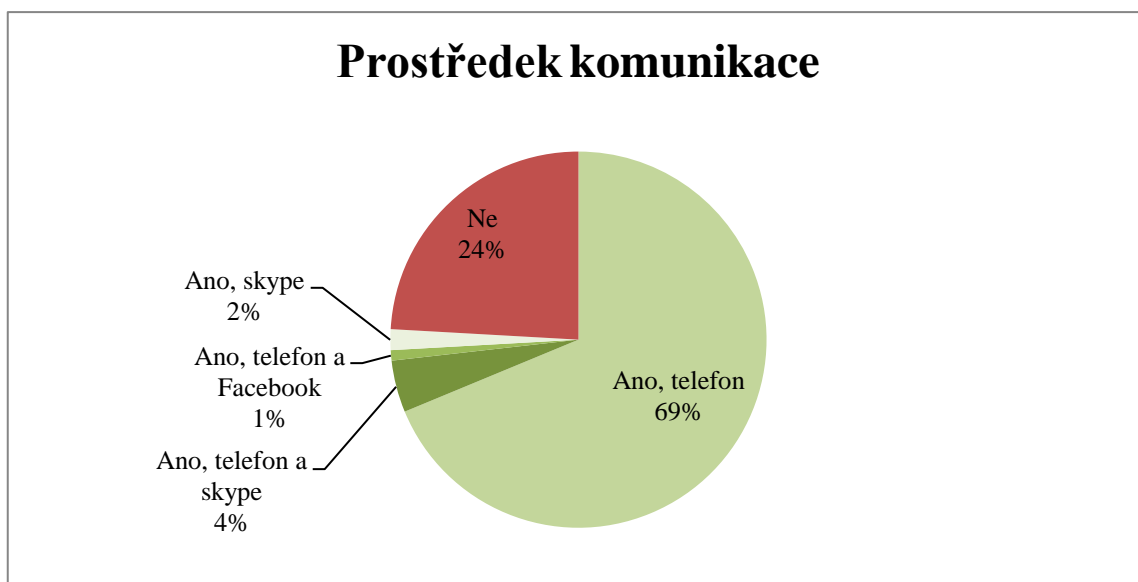
Má druhá hypotéza, ve které jsem přepokládala, že výrazná většina dětí ze zkoumaného vzorku se s prarodiči vidá méně než 1x za měsíc, se tímto vyvrací. Naopak jsem skutečně překvapena, že ačkoli v dnešní době převládá nukleární typ rodiny, prarodiče hrají v životech dětí stále velkou roli a jejich vztahy jsou těsné i přes absenci společného bydlení.

Otázka č. 3: Změnili byste četnost setkání, kdybyste mohli?

S četností setkávání svých dětí a prarodičů je spokojeno 50% rodičů; nutno podotknout, že se jedná z větší části o rodiče dětí, které se se svými prarodiči setkávají velmi často (více než 1x týdně). Zbývajících 50 % rodičů uvedlo, že by byli raději,

kdyby se setkání uskutečňovala častěji. Většinu však komplikuje situaci vzdálenost bydlení či indispozice prarodičů.

Otázka č. 4: Komunikují Vaše děti s prarodiči jinými komunikačními prostředky (telefon, Skype)? Pokud ano, jak často?

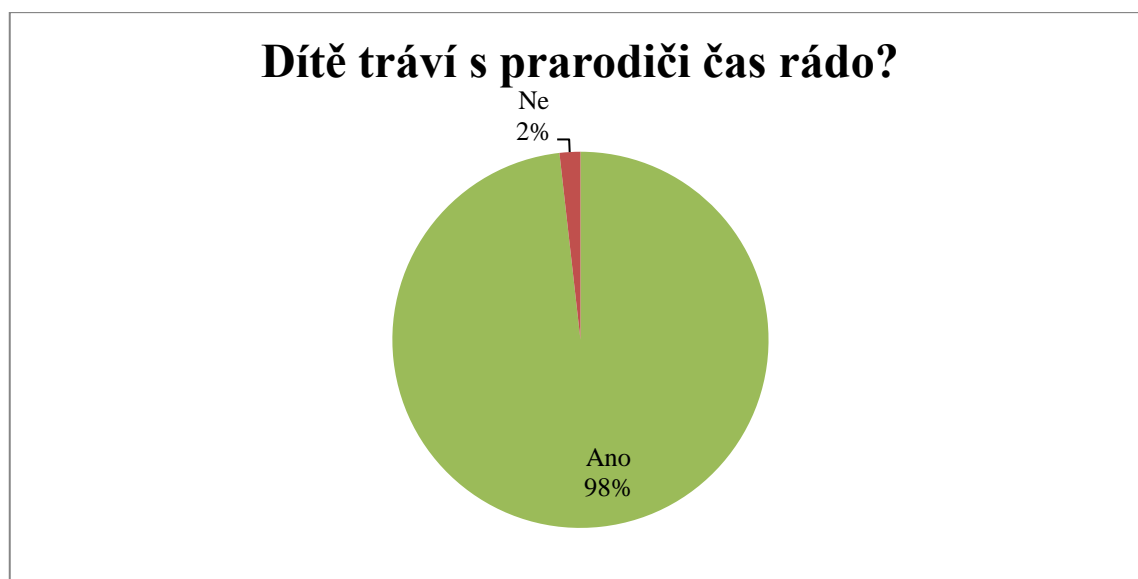
V odpovědi na mou otázku ohledně neosobního setkávání prarodičů a dětí a prostředku a četnosti jiné komunikace 76 % respondentů uvedlo, že jejich předškolní

děti s prarodiči komunikují telefonem, nebo elektronicky prostřednictvím služeb Skype či Facebook. Co se týče frekvence této komunikace, uváděli respondenti, že velmi záleží na tom, jak často se v dané době obě strany stýkají. Průměrně však největší část dětí telefonuje svým prarodičům 1x do týdne (24%), druhá největší část (23%) potom méně než 1x týdně. Je však nemalé procento předškolních dětí, které se svými prarodiči komunikují častěji do týdne, někteří i denně (4%). 24% rodičů pak uvedlo, že jejich děti s prarodiči nekomunikují těmito prostředky vůbec.

U vyhodnocování otázky č. 4 jsem si poprvé uvědomila, jak jsou odpovědi ohledně prarodičů velmi vyhraněné. Z odpovědí vyplývalo, že pokud se děti s prarodiči stýkají, vztahy jsou vřelé, rodiče to vítají a setkání probíhá pokud možno co nejčastěji, u velké části respondentů i několikrát do týdne. Opačný pól, méně častější, ale velmi silný, značil, že vztahy mezi dětmi a jejich prarodiči neexistují vůbec – ať už se jedná o osobní setkání, tak o neosobní komunikaci. Jen málo odpovědí se nacházelo mezi těmito dvěma póly.

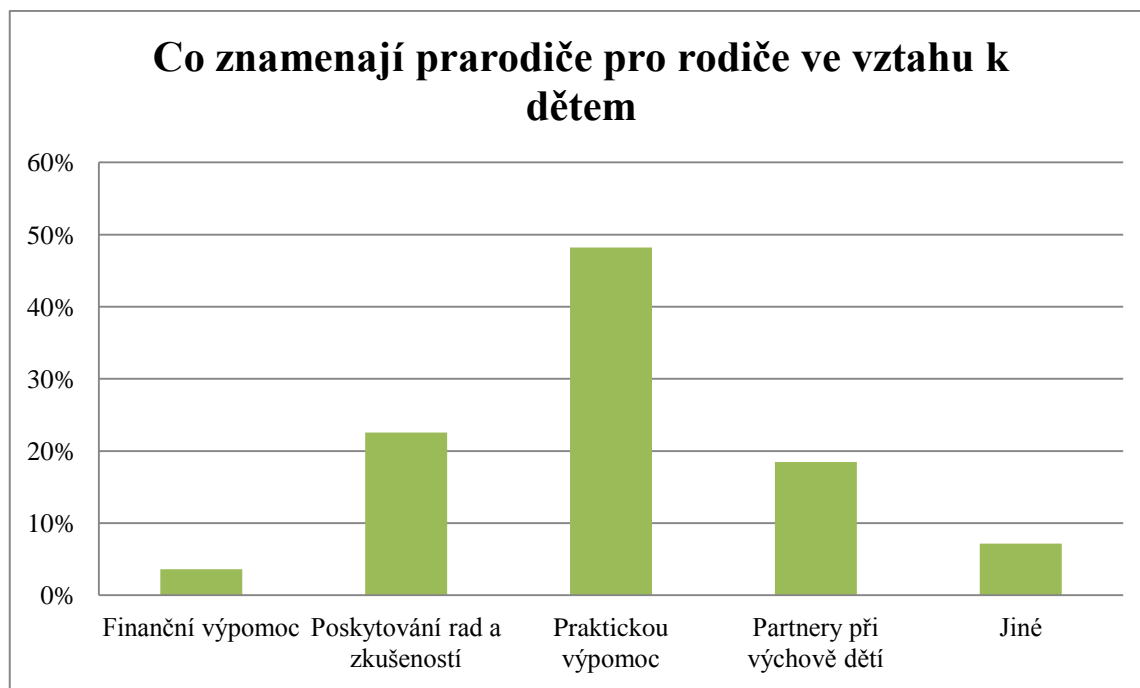
Otázka č. 5: Tráví Vaše dítě s prarodiči čas rádo?

Drtivá většina rodičů (98 %) odpověděla, že jejich předškolní děti tráví rády čas se svými prarodiči. V této souvislosti se však nabízí otázka k diskusi, zda respondenti na tento do jisté míry sugestivní dotaz neodpověděli záměrně nepravdivě sociálně

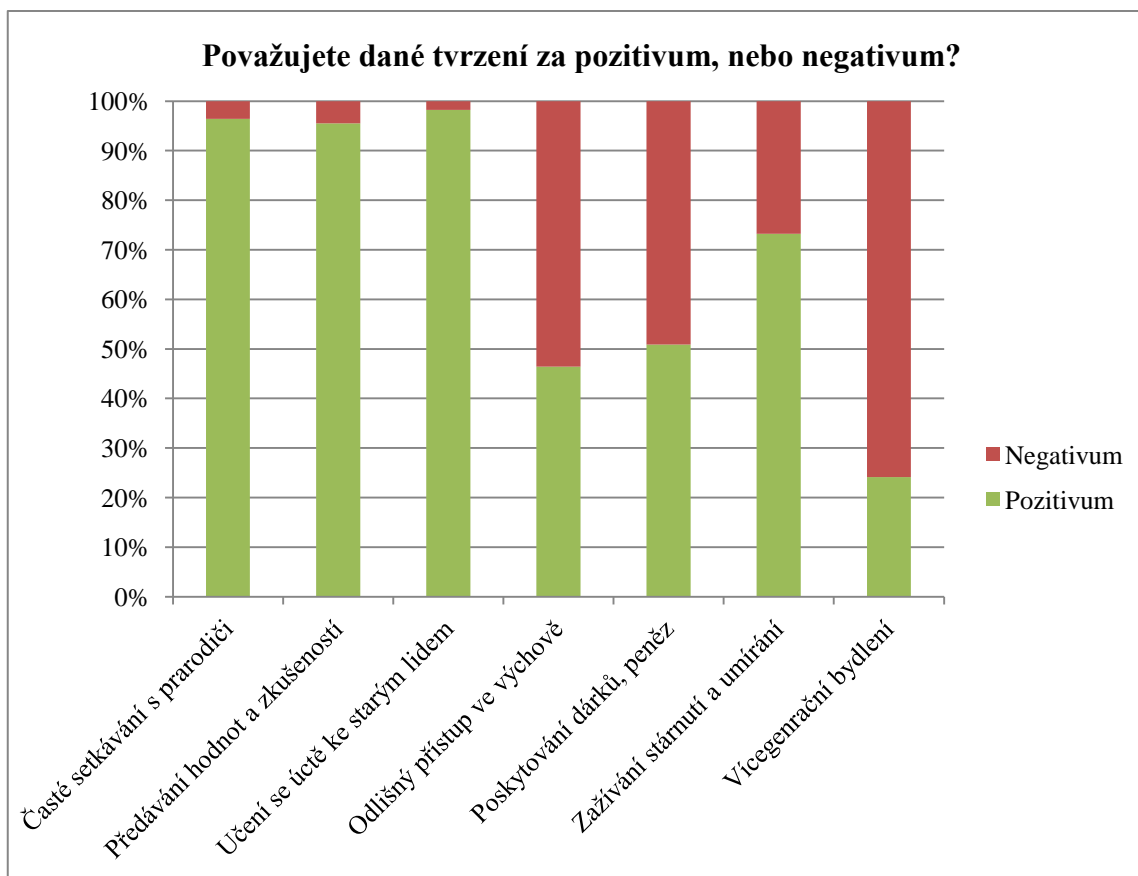
konformním způsobem. Budeme-li však předpokládat, že respondenti odpověděli pravdivě, zjištěná bilance je velmi uspokojivá.

Otázka č. 6: Prarodiče pro Vás ve vztahu k dětem znamenají:

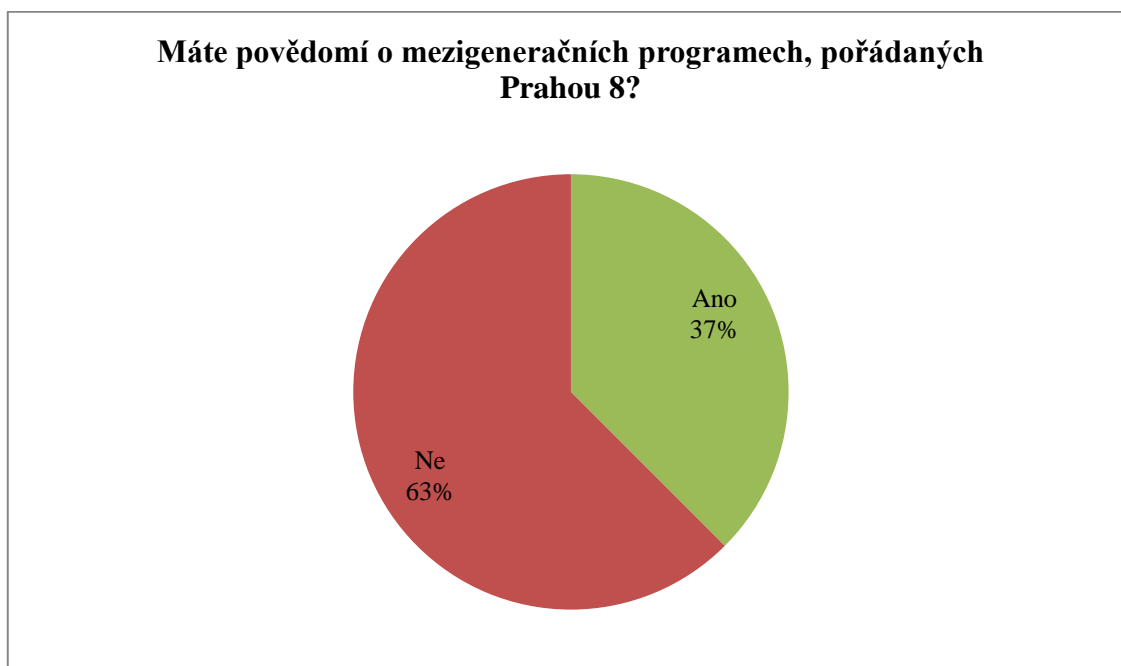
Šestá otázka byla věnována rodičům a zajímala se o konkrétní oblasti, které pro ně prarodiče ve vztahu k dětem znamenají. Bylo nabídnuto několik kategorií, které rodiče mohli zaškrtnout, či uvést zcela jinou oblast. Odpovědi mohli označit více. Kategorie, které byly uvedeny a které jsem považovala při výběru za nejfrekventovanější, byly: finanční výpomoc, praktická výpomoc, poskytování rad a zkušeností a partner při výchově dětí. Z odpovědí vyplynulo, že 48% respondentů, kteří pomoc prarodičů využívají, je využívá jako praktickou výpomoc pro své předškolní děti, čili pomoc při vyzvedávání a odvodu do mateřské školy a na kroužky, hlídání či doprovod k lékařům atd. 23 % rodičů vidí přínosy prarodičů dále v poskytování zkušeností a rad, čili předávání moudra a tradic přirozeně z generace na generaci. 18 % rodičů vidí prarodiče jako své partnery při výchově svých dětí a pouze 4 % respondentů spatřuje přínos prarodičů ve finanční výpomoci. Někteří respondenti zaškrtnuli i možnost „jiné“, avšak většina z nich tuto kategorii nespecifikovala. Často se objevilo tvrzení, že prarodiče jsou pro děti hlavně kamarádem a partnerem.

Otázka č. 7: Považujete dané body ve vztahu předškolních dětí a prarodičů/jiných seniorů za pozitivum, nebo negativum?

Poslední otázka, týkající se části dotazníku zaměřené na vztahy předškolních dětí a jejich prarodičů, se dotazovala na názor respondentů na nejčastější možné aspekty vztahu těchto dvou generací. Respondenti měli u každého tvrzení označit, zda ho považují za pozitivum, či negativum. Z grafu je vidět, že drtivá většina rodičů považuje za pozitivum časté setkávání dětí s prarodiči, předávání hodnot a zkušeností mezi generacemi a učení se úctě ke starým lidem. Více negativních postojů se objevilo u tvrzení odlišného přístupu ve výchově, poskytování dáreků a peněz a zažívání stárnutí a umírání. Nejvíce negativních odpovědí bylo zaznamenáno u otázky vícegeneračního bydlení. Nejvíce emocí vzbudila otázka zažívání stárnutí a umírání. Zatímco odborníci prosazují názor, že smrt je potřeba vnímat jako přirozenou součást života, rodiče, kteří na otázku odpovídali, často uvedli, že zažívat stárnutí vnímají jako pozitivum, ale prožití smrti jako negativum.

Otázka č. 8: Máte povědomí o tom, že Praha 8 pořádá mezigenerační aktivity?

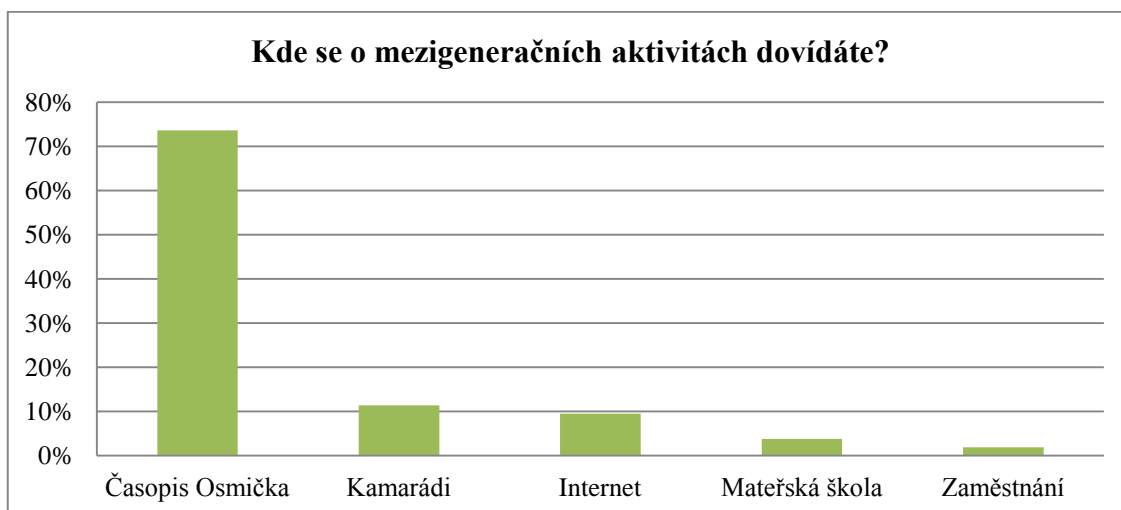
Následující čtyři otázky se zaměřily na druhou část dotazníku, v níž jsem zkoumala povědomí rodičů o mezigeneračních programech, pořádaných v místě jejich bydliště, jejich návštěvnost a zájem.

První z otázek směřovala na povědomí rodičů o programech. Z rešerše a následného polostrukturovaného rozhovoru s Mgr. Vladimírou Ludkovou, bývalou místostarostkou Městské části Praha 8, která se intenzivně věnuje mezigeneračním vztahům, jsem zjistila, že na území Prahy 8 se pořádá velké množství těchto aktivit.

37 % dotazovaných respondentů uvedlo, že jsou obeznámeni s faktem, že mezigenerační programy na Praze 8 existují. 63% však odpovědělo, že o nich povědomí nemá.

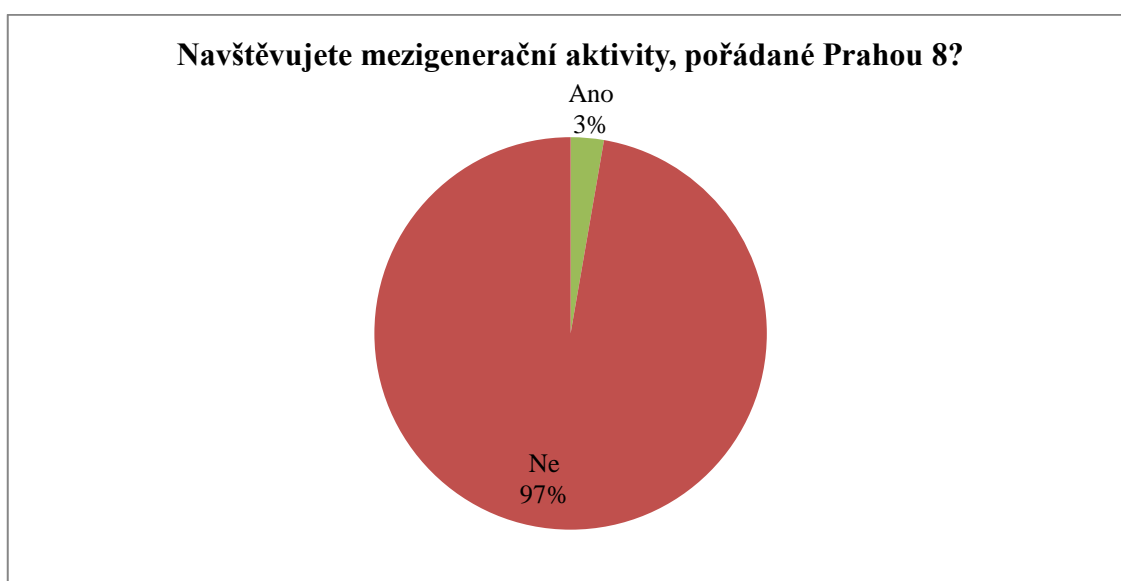
S otázkou č. 8 souvisí má třetí hypotéza, kterou jsem si na začátku práce stanovila, a to, že předpokládám, že rodiče mají malé povědomí o mezigeneračních programech, pořádaných v okolí jejich bydliště, a těchto aktivit se neúčastní. Nedá se říci, že by se hypotéza potvrdila, protože z výsledků vyplynulo, že povědomí o programech má 37% respondentů, což považuji za poměrně vysoké číslo.

Otázka č. 9 Pokud ano, kde se o nich dozvídáte?

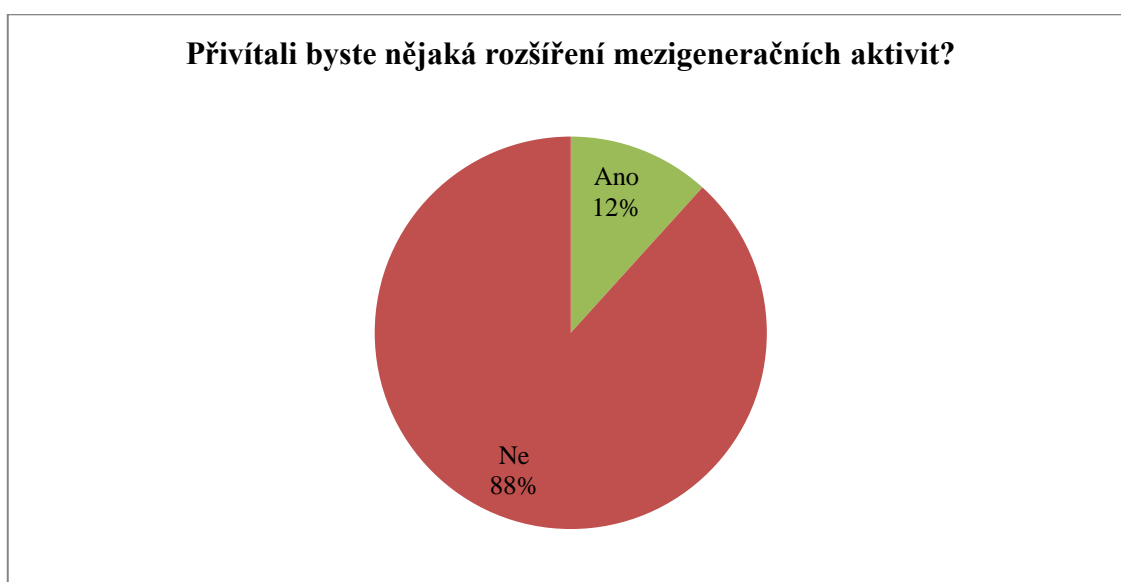
Respondenti, kteří odpověděli kladně na otázku č. 8, následně uvedli, odkud se o mezigeneračních aktivitách, konaných na Praze 8, dozívají. Rodiče v převážné většině (73%) uvedli, že jsou o těchto akcích informováni prostřednictvím časopisu Osmička, což je měsíčník, vydávaný Městskou částí Praha 8. Jako další zdroje informací byli uvedeni kamarádi, internet, mateřská škola a zaměstnání, avšak oproti první odpovědi v relativně zanedbatelných četnostech.

Otázka č. 10: Navštěvujete některé mezigenerační aktivity, pořádané Prahou 8?

Ačkoli povědomí o mezigeneračních programech, pořádaných na území Prahy 8, nebylo úplně nízké, pouze 3 % respondentů přiznala, že tyto aktivity využívá a účastní se jich. Otázka otevřela u mnohých rodičů diskuzi a uvedli v poznámce, proč tyto aktivity nenavštěvují. Jako hlavní důvod byla velká vytíženost dětí a rodičů – skloubení práce, mateřské školy, rodinných návštěv a kroužků zabraňuje při náhlém časovém volnu zvolení takové akce. Jako další důvod uváděli někteří rodiče, že téma mezigeneračních vztahů je pro ně spíše rodinným tématem a dávají přednost prarodičům a aktivitám s nimi, než se seniory mimo rodinu.

Otázka č. 11: Přivítali byste v tomto směru nějaká rozšíření? (jiný typ aktivity, jiná organizace atp.)

Přestože jen minimum rodičů, kteří mají o mezigeneračních programech povědomí, tyto programy navštěvuje, 12% z nich odpovědělo v otázce č. 11, že by přivítali rozšíření v této oblasti. Tito rodiče podotkli, že by měli rádi více informací o mezigeneračních aktivitách, které se na území Prahy 8 pořádají, uvítali by více organizací, které by se zapojily, například DDM. Jeden z rodičů uvedl, že by přivítal zajímavé konkrétní aktivity, jako například adopce seniorů. Uměle připravené besídky a vystoupení nepovažuje za adekvátní řešení problému.

10. 4 Realizace a vyhodnocení polostrukturovaného rozhovoru

Jak již bylo popsáno v podkapitole 9.2, ke splnění jednoho z cílů diplomové práce jsem oslovila Mgr. Vladimíru Ludkovou, místostarostku Městské části Praha 8 v období 2010 – 2014 a současnou členku zastupitelstva městské části. V. Ludkovou jsem kontaktovala proto, že se zaměřuje především na téma seniorů a jejich kontakt s okolím. Při svém působení jako místostarostka se zasadila o rozšíření obecného povědomí o seniorech na Praze 8 a o zkvalitnění péče o ně. Mimo jiné se snaží propojit svět seniorů a mladších ročníků, a to především v rámci mezigeneračních programů, o kterých má široké povědomí.

Respondentce jsem položila několik otázek za účelem získání informací, které mohou přispět k dosažení jednoho z vytyčených cílů; konkrétně jaké existují v Městské části Praha 8 mezigenerační programy (převážně pro děti předškolního věku), kdo je organizuje a jaké je o nich povědomí mezi obyvateli. Zároveň jsem chtěla zjistit, do jaké míry jsou programy a aktivity využívány a jaké jsou na ně ohlasy ze strany seniorů a ze strany rodičů a dětí. Zajímalo mě také osobní názor respondentky na tuto problematiku a na přínosy a negativa, které mohou být s mezigeneračním setkáváním či jeho organizací spojeny.

Respondentka ochotně spolupracovala a bylo vidět, že se uvedenému tématu dlouhodobě věnuje a že je pro ni srdeční záležitostí. Většina odpovědí byla zaměřena na období let 2010 – 2014, kdy byla V. Ludková místostarostkou.

Pokusím se zde uvést ve stručnosti rozhovor a zhodnotit získané informace.

První část dotazů směřovala k tématu mezigeneračních programů a aktivit, které organizuje nebo zaštiťuje přímo Městská část Praha 8. Respondentka nejprve uvedla, že MČ Praha 8 by zařadila v oblasti mezigeneračních programů mezi pokrokové obce. Za nejdůležitější aktivitu, která na půdě MČ Praha 8 proběhla v období 2010 – 2014, je spolupráce s Českou alzheimerovskou společností a Gerontologickým centrem Praha 8, která vyústila v projekt s názvem Plán Alzheimer Praha 8, který dostal do loga pomněnku a podtitulek „Zapomínat je lidské, ale neměli bychom zapomínat na osoby

s demencí“. Smyslem předmětného projektu byla setkání s dětmi, setkání s odborníky a osvěta ve věci demence jako takové. Průvodcem aktivity byla kniha Kouzelný magnetofon (Simard, 2008), která byla podrobněji zmíněna v teoretické části diplomové práce v kapitole 5. Jedná se o jakousi dětskou učebnici, zabývající se starými lidmi a zejména nemocemi, které způsobují u seniorů demenci. Nastiňuje názorně a jednoduše důvody, kvůli kterým k nemoci dochází, její projevy a na konkrétních příkladech ukazuje, jak mohou děti starým lidem trpícím demencí pomoci, a jak se k nim nejlépe chovat. Autorka přirovnává mysl člověka k magnetofonu, který celý život nahrává, ale ve stáří už není úplně funkční – staré vzpomínky má nahrané, ale nové už nenahrává. Knihu přeložila a vydala právě Česká alzheimerovská společnost. Celý projekt Plán Alzheimer Praha 8 měl na starost odbor zdravotnictví a sociálních služeb, který však dnes již neexistuje.

V. Ludková zmínila, že projekt zahrnul zároveň mnoho setkání předškolních dětí se seniory a organizátoři dostali velmi pozitivní zpětnou vazbu jak od pedagogů, tak ze strany starých lidí. Téma demence je velice aktuální a potřebuje osvětu, protože se jedná o nemoc, na kterou neexistují léky a jedinou pomocí je pochopení celé situace a zapojení populace, což je nejlepší zahájit v dětském věku.

Jako další projekt, který umožnil mezigenerační setkávání, uvedla respondentka Dny zdraví a sociálních služeb, jehož smyslem byla prezentace poskytovatelů sociálních služeb na jednom místě. Na akci se organizačně podílel odbor kultury ÚMČ Praha 8 a akce se pravidelně účastnily základní a mateřské školy.

Druhý okruh otázek směřoval ke spolupráci školských institucí s institucemi, starajícími se o seniory. Zajímala jsem se o trvalejší a pravidelnou aktivitu, o různorodost těchto projektů a o jejich organizátory. Respondentka uvedla, že Praha 8 je v tomto směru skutečně velice aktivní, mnoho institucí se do mezigeneračního setkávání zapojuje dobrovolně. Zmínila se konkrétně o mateřské škole Šimůnkova, která přímo sousedí s Gerontologickým centrem Prahy 8, o MŠ a ZŠ Žernosecká a MŠ a ZŠ Lyčkovo náměstí. Tyto subjekty považuje za nejméně aktivní v rámci pravidelného setkávání se starší generací. Městská část Praha 8 se snaží maximálně podpořit

mezigenerační aktivity, které přímo neorganizuje, ale dozví se o nich od školských zařízení.

Respondentka připomněla, že úspěšnost celé aktivity závisí na mnoha faktorech. Z pohledu pedagoga je potřeba zvolit velmi citlivou a hravou formu – většinou se neseťkávají s úspěchem uměle vytvořené situace, při nichž děti například předvedou předem připravené vystoupení. Mnohem lepší je nechat věcem volný průběh, uskutečnit setkání, při kterém může dojít k osobnímu kontaktu a utvoření sociálních vztahů a přirozených mezigeneračních komunikačních cest. Je důležité taky udržet návaznost činností, jejich délku a četnost setkávání a jeho následná reflexe.

Jako nejdůležitější kritérium úspěšného mezigeneračního setkání uvedla respondentka zvažování možností a schopností starých lidí, kteří se na programu účastní. Je zejména na sociálním pracovníkovi dané instituce, aby zvažil, zda daná aktivita účastníky nezatíží a nevyčerpá; dále je nutné, aby byla jejich účast dobrovolná a radostná. Je třeba si uvědomit, že každá dětská návštěva je rušivým elementem, naruší přirozený chod a režim instituce a pro účastníky může být velkým fyzickým a psychickým vypětím.

Zajímalo mě také, s jakými ohlasy se respondentka setkala, ať už ze strany seniorů, zástupců institucí či rodičů a dětí, a s jakým se setkává zájmem. Odpověď však není jednoduchá. V. Ludková věří, že mezigenerační setkávání obohacuje všechny strany a je velice prospěšné, nicméně skutečně záleží na úspěšnosti akce, náladě a atmosféře, která na setkání panuje. Každá akce je proto jiná, nicméně platí, že pokud jsou obě strany vtaženy do celého procesu, tak si pozitiva odnášejí všichni účastníci, aktivitu si užívají a podle toho vypadají i následné ohlasy. Co se týče zájmu dětí, tam hrají nejdůležitější roli rodiče a učitelé, kteří je motivují.

Poslední otázka směřovala na osobní zkušenosti respondentky a její názor na mezigenerační setkávání. Vzhledem k její dlouhodobé aktivitě v této oblasti mě zajímalo, jaké vidí přínosy programů. V. Ludková považuje přínos mezigeneračních aktivit za nezpochybnitelný a podotýká, že nejlepší je přistupovat k nim velice citlivě a již v útlém dětském věku a zbytečně s nimi nečekat. Dítě předškolního věku vnímá celou věc přirozeně a bezprostředně.

10. 5 Experiment – navázání mezigeneračních vztahů mezi Gerontologickým centrem v Praze 8 – Kobylisích a MŠ Bojasova 1

Pracuji jako učitelka ve veřejné Mateřské škole, Praha 8, Bojasova 1 ve čtvrti Kobylisy. Mateřská škola je zařazena do programu Škola podporující zdraví a své aktivity a činnosti se snaží plně přizpůsobit holistickému pojetí zdraví. Jak už blíže popisují v podkapitole 10.3.1., mateřská škola je situována uprostřed sídliště v blízkosti Ďáblického lesa a disponuje velkou zahradou s mnoha hracími prvky, ale i vlastní zahrádkou, jablečným sadem a malým lesem. Spolupracuje s řadou zajímavých osob a institucí a snaží se své aktivity stále rozšiřovat podle aktuálních potřeb a přání dětí a jejich rodičů. Tvoří ji 8 věkově smíšených tříd.

Téma mezigeneračních vztahů nemá MŠ Bojasova postihnuto ve školním vzdělávacím programu, což se stalo předmětem mnoha pedagogických porad, kde se diskutovalo o možném zlepšení. Nedostatek v zapuštění mezigeneračního setkávání do ŠVP však neznamená nedostatek v praxi. Běžně se na půdě mateřské školy pořádají akce a tradice, které umožňují setkávání předškolních dětí se svými prarodiči (Vynášení světél, vánoční, velikonoční dílna, Den matek). Dosud však neexistovala žádná aktivita, která by spojila děti a seniory mimo rodinu a umožnila tak rozšíření a zlepšení sociálních kompetencí.

Ve školním roce 2013/2014 si dala MŠ Bojasova za dlouhodobý cíl navázat spolupráci se seniory, prohloubit tak mezigenerační vztahy mimo rodinu a zakomponovat tuto oblast do školního vzdělávacího programu. Diskutovali jsme o možnostech, které se v okolí MŠ nabízejí, a rozhodli se oslovit Gerontologické centrum Praha 8 – Kobylisy s nabídkou spolupráce a vzájemného obohacení.

Zřizovatelem Gerontologického centra Prahy 8 je Městská část Praha 8 a vzniklo v roce 1992. Od té doby se rozšířily jeho služby a aktivity. Sídlí v ulici Šimůnkova v budově bývalých jeslí, v areálu se zahradou. Úzce spolupracuje s Českou alzheimerovskou společností, která se zabývá péčí o lidi s demencí, a občanským sdružením GEMA, které podporuje aktivitu seniorů a kvalitní stáří pomocí různých

programů, seminářů a aktivit. Cílem Gerontologického centra je poskytování sociálních a zdravotních služeb, nabízí domácí péči, denní stacionář i lůžkovou část.⁹

Gerontologické centrum Šimůnkova disponuje vlastní koordinátorkou volnočasových aktivit, Mgr. Martinou Mátlovou, se kterou jsme si sjednali schůzku. Společně jsme se snažili najít aktivitu, která by byla vhodná jak pro seniory, tak pro naše předškolní děti. Původně jsme zamýšleli uspořádání besídky, předvedení krátkého vystoupení, či dílničky, kde by všichni společně vyráběli něco tematického. Od Mgr. Mátlové jsme se však dozvěděli, že tuto formu spolupráce už navázali s jinou mateřskou školou v okolí. Dohodli jsme se proto na sportovní aktivitě – hře pétanque, která je nenáročná pro staré lidi i děti, nemá složitá pravidla, ale zároveň je pro většinu dětí nová, a tím pádem zajímavá. Pétanquové hřiště se nachází přímo v areálu Gerontologického centra Šimůnkova, mezi seniory je hra velice oblíbená, proto jsme předpokládali, že bude společné hraní příjemným zážitkem pro obě strany.

Aby se prostřídal všech 8 tříd naší MŠ a zároveň se nenarušoval výrazně program centra, domluvili jsme si návštěvu jednou týdně v čase dopoledního venkovního pobytu.

Když jsme s dětmi dorazili do Gerontologického centra Šimůnkova, přivítalo nás kolem patnácti seniorů. Jeden z nich se ujal vedení, pozdravil děti, vysvětlil stručně pravidla hry a namotivoval děti tak, že se na hru těšily. Následovala rozcvička celého těla a následně si senioři rozdělili děti do několika skupin a začali s nimi trénovat. Skupiny, na které nevyšla hřiště, si společně se seniory házely míčem, povídaly nebo si hrály na posilovacích strojích. Aktivita vrcholila společným zápasem dvou družstev, smíchaných z dětí i seniorů.

Po sportovním utkání se děti rozloučily krátkým vystoupením několika písniček a básniček a rozdali drobné dárky, které pro staré lidi vyrobily v předchozích dnech na památku. Rozloučili jsme se, poděkovali a vrátili se do MŠ.

---

⁹ Některé informace lze nalézt na webových stránkách Gerontologického centra Prahy 8: www.gerontocentrum.cz

Setkání bylo pro mě jako pozorovatele velice zajímavé. Snažila jsem se skutečně pečlivě sledovat dění a reakce obou stran, abych následně mohla postihnout a popsat všechny aspekty vzájemného chování. Pro děti z naší mateřské školy i pro nás učitelky byla podobná akce novinkou. Děti se na setkání velmi těšily, ale jakmile jsme dorazili do Gerontologického centra, kde na nás skupina seniorů čekala, bylo vidět, že se ostýchají a nevědí, jak navázat kontakt. Brzy však byly všechny obavy zažehnány, protože senioři, kteří s námi měli pracovat a hrát si, byli velmi vstřícní, otevření a bezprostřední, takže děti okamžitě vtáhli do hry a nastolili příjemnou atmosféru. Vzhledem k výraznému typu činnosti, kterou jsme měli vybranou, bylo i seskupení seniorů charakteristické. Jednalo se o skupinu starých lidí, kteří se chtěli účastnit programu s dětmi a kteří rádi sportují, čili fyzicky na tom byli výborně. Energie měli na rozdávání a na mě to působilo, jako že děti ani nevnímají vyšší věk svých nových přátel.

Při svém pozorování jsem se snažila zaměřit na to, zda přístup a chování dětí, o kterých vím, že jsou v častém kontaktu se svými prarodiči, je jiný než u dětí, které své prarodiče téměř či vůbec nevidají. Došla jsem k závěru, že rozdíly nejsou markantní. Předškolní dítě je ve svém chování ještě stále tak bezprostřední, že téměř nikomu nedělalo problém hovořit se starým člověkem, a to o čemkoli. Bavili se spolu, jako kdyby se bavily děti mezi sebou. Spíše jsem postřehla, že rozdíly v přístupu chování jsou dány povahou dětí – děti, které jsou uzavřené a zdrženlivé v sociálních vztazích, byly zdrženlivé i v navazování nového vztahu se seniory, naopak děti, které jsou bezprostřední a sociálně zdatné, byly stejné i v této nové situaci.

Setkání skutečně předčilo naše očekávání. Nemohli jsme se předem ubránit jistým pochybnostem, jestli setkání nebude mírně depresivní či nervózní, ale vše se vydařilo, obě strany měly dobrou náladu a přišlo nám, že aktivita byla velmi vhodně zvolena k potěšení všech zúčastněných.

Využily jsme s kolegyní tuto mezigenerační aktivitu a celý týden se s dětmi věnovaly tématu stáří, úcty ke stáří a vztahu ke starým lidem. Před návštěvou Gerontologického centra Šimůnkova jsme společně diskutovaly o tom, jak je vhodné se ke starým lidem chovat, vyprávěly si osobní zážitky se starými lidmi a povídaly si o stárnutí, institucích pro staré lidi atd.

Druhý den po setkání se seniory jsme věnovaly reflexi tohoto pro děti netradičního zážitku. Snažily jsme se zjistit, jak byla dětem spolupráce příjemná, jestli cítily, že se chovají jinak, jestli se něco naučily, jestli si něco odnesly. Mezi časté názory patřilo, že děti musely mluvit více nahlas než s rodiči nebo mezi sebou, že se snažily srozumitelněji artikulovat a lépe se vyjadřovat, že se jim líbilo, že byli senioři v dobré náladě a byli na děti milí a trpěliví. Obecné nadšení vzbudila samotná hra pétanque, kterou většina dětí neznala a udělala na ně dojem. Mluvily o tom, že se naučily něco nového, na což jsme s kolegyní opět navázaly a zavedly téma na předávání tradic z generace na generaci a prospěšnost mezigeneračního setkávání pro všechny strany. Ujistily jsme děti, že i senioři byli z aktivity nadšení, že naopak děti přinesly svým pobytem v Gerontologickém centru seniorům pocit užitečnosti a smyslu života.

O akci bylo referováno v časopise Osmička (viz příloha 3), který mapuje aktuální dění na Praze 8 a Gerontologické centrum vytvořilo ze zhotovených, pořizovaných při akci, prezentaci, kterou následně MŠ Bojasova zaslalo jako poděkování.

Navázáním spolupráce s Gerontologickým centrem Šimůnkova jsme splnili dlouhodobý cíl mateřské školy. V současné době se pracuje na doplnění školního vzdělávacího programu, aby se oblast mezigeneračního setkávání v rodině i mimo ni stala běžnou součástí třídního kurikula a chodu MŠ. Do budoucna plánuje MŠ Bojasova udržet si kontakt s Gerontologickým centrem a obměňovat aktivity a četnost setkávání, a dále rozšíření mezigeneračních shledání v rámci rodiny, čili s prarodiči našich dětí. Jako další větší akci kromě běžných besídek a dílen plánujeme uskutečnit předčítání či vyprávění prarodičů dětem před odpoledním odpočinkem.

11 Shrnutí výsledků a diskuze

11.1 Rozbor hypotéz

H1: Předpokládám, že ve zkoumaném vzorku převládá nukleární typ rodiny nad vícegeneračním typem rodiny.

H2: Předpokládám, že se většina dětí ze zkoumaného vzorku rodin stýká se svými prarodiči méně než 1x měsíčně a rodiče absenci těsnosti vztahu mezi dětmi a prarodiči vnímají jako problém.

H3: Předpokládám, že rodiče ze zkoumaného vzorku mají malé povědomí o mezigeneračních programech a aktivitách, pořádaných v okolí jejich bydliště, a neúčastní se jich.

H4: Předpokládám, že většina oslovených mateřských škol ze zkoumaného vzorku má téma mezigeneračních vztahů zakomponované do školních vzdělávacích programů a že pořádá během roku aktivity, které tyto vztahy prohlubují.

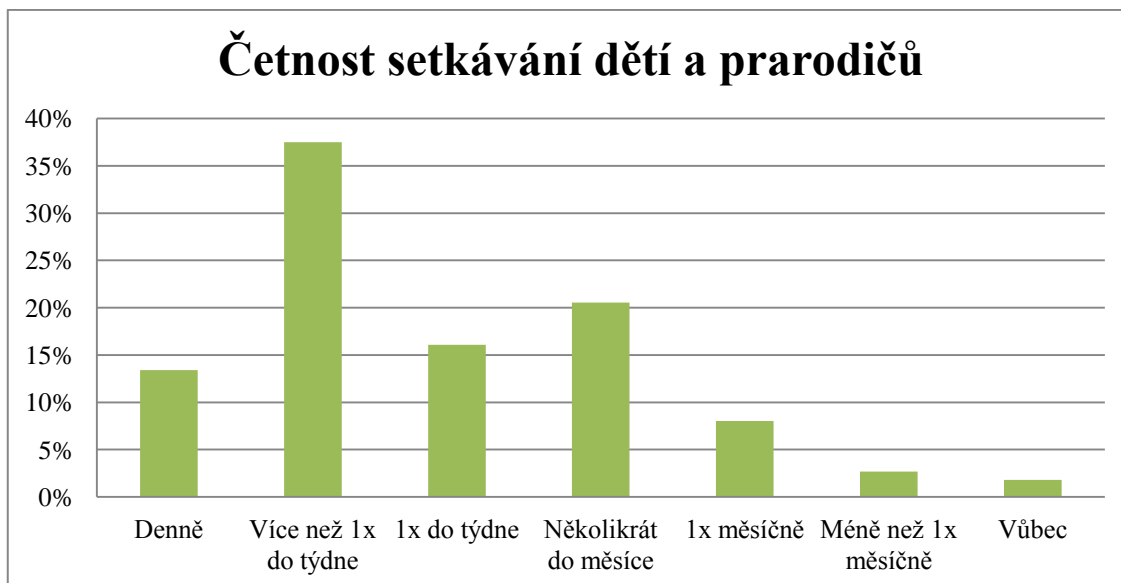
Na začátku své práce jsem si stanovila tři cíle, kterých jsem ve své praktické části chtěla dosáhnout, a čtyři hypotézy, které mě provázely výzkumem a představovaly má očekávání. Hypotézy byly předpoklady, týkající se dotazníkové části výzkumu, zkoumající vztahy dětí a seniorů v rodině a povědomí rodičů o mezigeneračních aktivitách, pořádaných v místě jejich bydliště. Poslední hypotéza byla stanovena v očekávání druhé části výzkumu, a to polostrukturovaného rozhovoru se zástupcem Městské části Praha 8, v tomto případě bývalou místostarostkou Mgr. Vladimírou Ludkovou, ohledně mezigeneračních programů a aktivit, které Městská část Praha 8 pořádá. Mé hypotézy byly převážně ovlivněné nastudovanou literaturou, která se tématem vztahů předškolních dětí a seniorů zabývá a které se blíže věnuji v teoretické části diplomové práce. Názory odborníků se shodují v tom, že dnešní doba příliš nepřeje společným vztahům a mezi jednotlivými generacemi vzniká propast. Rodina a její složení se dnes velmi liší od rodinné struktury v minulosti, a četnost setkávání prarodičů a dětí se tím pádem snížila. Na základě těchto myšlenek jsem si stanovila hypotézy a na vybraném vzorku respondentů se snažila nalézt odpovědi.

Po vyhodnocení výzkumu se ukázalo, že většina mých hypotéz se potvrdila, pouze jedna byla odpověďmi respondentů vyvrácena. Nedá se říci, že bych byla výsledky výzkumu překvapena, spíše se potvrdily mé předpoklady a částečně i názory odborníků. Výzkumný vzorek byl záměrně zvolen jako skupina rodičů předškolních

děti, které navštěvují mateřské školy na Praze 8 ve čtvrtích Kobylisy a Bohnice, s čímž se prolínal rozhovor se zástupcem Městské části Praha 8 ohledně mezigeneračních aktivit, které se v těchto čtvrtích konají. Ačkoli jsem se velmi snažila, aby byl vybraný vzorek respondentů co nejpočetnější, jedná se stále o velmi malou a specifickou skupinu, a proto se jejich odpovědi a výsledky mého výzkumu nemohou objektivizovat a ukazovat stav, který v současné době téma mezigeneračních vztahů panuje.

V rámci zkoumané skupiny se potvrdila má první hypotéza a zároveň obecný názor, že struktura dnešní rodiny je z drtivé většiny nukleární, což znamená, že sestává z modelu otec, matka a dítě, nebo děti. V minulosti byly nukleární rodiny ojedinělé, asi tak, jako jsou dnes ojedinělé právě rodiny rozšířené. Pouze velmi malé množství respondentů v odpovědích uvedlo, že sdílejí společnou domácnost s prarodiči svých dětí, a to ještě polovina z nich nedobrovolně kvůli špatné finanční situaci či nemoci člena domácnosti. Dříve byl model rozšířené rodiny samozřejmostí a nabízel proto přirozené a časté setkávání seniorů s dětmi předškolního věku. Prarodiče byli přirozenou součástí rodiny, zapojovali se aktivně do chodu domácnosti, pomáhali a zároveň byli potřební. Moderní doba je odlišná a prarodiče často žijí sami ve svých vlastních domácnostech, stále ve vysokém věku pracují. Péči o děti, kterou dříve přirozeně zastávali, dnes přejímá stát pomocí výchovných a vzdělávacích institucí. Vzniká tak mezi generacemi propast a způsobuje odcizení.

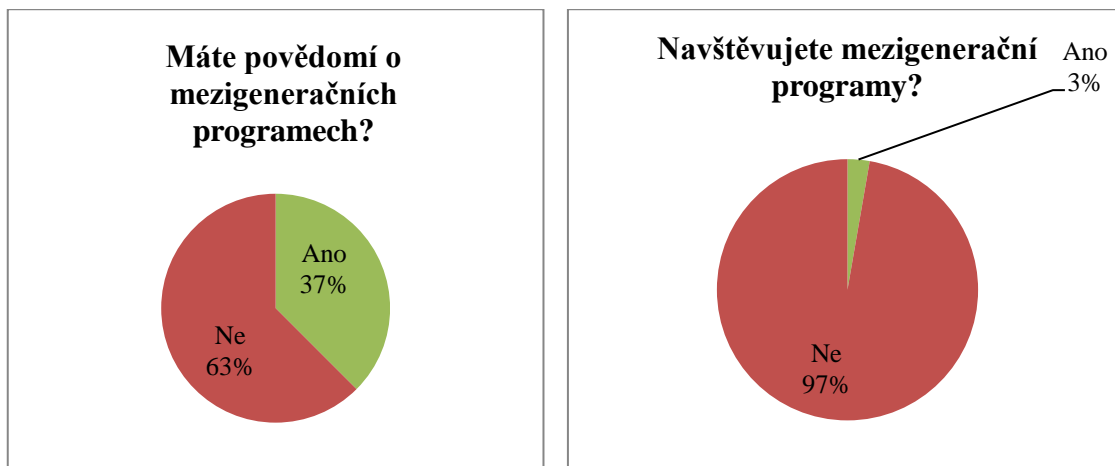
S tím souvisí má druhá hypotéza, ve které jsem předpokládala, že oddělené bydlení a zaneprázdněnost rodičů, dětí a často i prarodičů vede k tomu, že setkávání vybraného vzorku předškolních dětí s jejich prarodiči není častější než 1x měsíčně. Ukázalo se z odpovědí, že ačkoli téměř nikdo s prarodiči nesdílí domácnost, drtivá většina dětí se s nimi vídá častěji než v předpokládané frekvenci 1x měsíčně.

Jak vyplývá z grafu, pouze 13 % respondentů vyhovělo druhé hypotéze. Zbylých 87% předškolních dětí dotazovaných rodičů se se svými prarodiči stýká několikrát do měsíce (21%), 1x týdně (16%), víckrát týdně (37%) a celých 13%, což považují za vysoké číslo, se se svými prarodiči stýká denně. Nutno podotknout, že v těchto 13% jsou zahrnuty i děti, které s prarodiči přímo bydlí. Vybraný vzorek dotazovaných ukázal, že věková propast, o které odborníci mluví jako o odcizení těchto dvou generací, vzniká pravděpodobně až v pozdějším věku, a pokud mají prarodiče možnost, rádi se zapojují do péče o předškolní děti, ačkoli spolu nesdílí domácnost, a rodiče velmi rádi přijímají pomoc, které se jim ze strany prarodičů dostává.

Třetí stanovená hypotéza se týkala mezigeneračních programů a jejich povědomí a návštěvnost u dotazovaných rodičů, a předpokládala, že respondenti mají velmi malé povědomí o konaných programech, a těchto aktivit se neúčastní.

Po vyhodnocení výsledků a jejich zanesení do grafů pro mne není jednoznačné, že by byla hypotéza potvrzena či vyvrácena. 37% respondentů uvedlo, že má povědomí o mezigeneračních programech, které se na území Prahy 8 konají, což považuji za poměrně vysoké číslo a očekávala jsem ho mnohem menší. Tím víc je pro mne překvapením, že i přes vysoké procento rodičů, kteří o aktivitách ví, se potvrdila druhá část mé hypotézy, a tedy, že se těchto aktivit neúčastní. Pouze 3% dotazovaných uvedla, že se aktivně účastní mezigeneračních programů, konaných na Praze 8.

Jako čtvrtou hypotézu jsem si zvolila téma mateřských škol a jejich mezigenerační aktivity. Předpokládala jsem, že většina oslovených mateřských škol ze zkoumaného vzorku bude mít téma mezigeneračních vztahů zakomponované do školních vzdělávacích programů a že bude pořádat během roku aktivity, které tyto vztahy prohlubují. Hypotéza však byla téměř ve všech případech vyvrácena. Žádná z mateřských škol neměla ve školním vzdělávacím programu toto téma konkrétně zaneseno, ačkoli několik z nich skutečně pravidelně organizuje setkání svých žáků a seniorů. Všechny dotazované mateřské školy pracují v rámci svých tradic a aktivit s rodinnými příslušníky, a tedy i seniory, kteří je tvoří (prarodiče dětí). Prarodiče jsou vítáni a zváni na vánoční besídky, Dny matek a jiné tradice, avšak pouze čtyři z osmi

oslovených mateřských škol si skutečně klade za cíl aktivně se setkávat se seniory ve svém okolí a navázat s nimi kontakt. Žádná z osmi dotazovaných mateřských škol se se svými dětmi neúčastní mezigeneračních aktivit, pořádaných Městskou částí Praha 8.

11. 2 Nedostatky výzkumu a návrhy ke zlepšení

Během realizace a vyhodnocování svého výzkumu jsem narazila na několik skutečností, které mě donutily si uvědomit nedostatky v přípravě podkladů pro praktickou část diplomové práce.

Ačkoli jsem se snažila svůj výzkum pojmut zeširoka a postihnout všechny důležité aspekty problému, který mě zajímal, uvědomila jsem si při realizaci, že není v mých silách vytvořit tak velkou skupinu respondentů, aby získané výsledky byly objektivní a relevantní. Svou praktickou část jsem rozdělila na tři části podle tří cílů, které jsem si na začátku stanovila, a myslím si, že se mi podařilo propojit danou problematiku ze všech směrů, které jsem si vytyčila. Zvláštní úspěch lze spatřovat v poslední části praktické části, která zachycuje splnění dlouhodobého cíle mateřské školy, ve které působím, a navázání spolupráce s Gerontologickým centrem Prahy 8.

Nedostatky vidím převážně v dotazníkové části výzkumu. Vždy je potřeba volit velmi opatrně a hlavně velmi promyšleně počet, styl a obsah otázek, na které žádáme odpověď, a já si tohoto požadavku byla vědoma. Snažila jsem se velmi pečlivě, krátce a stručně sestavit otázky, které mě zajímaly a které postihovaly cíl mé diplomové práce, několikrát jsem je opravovala a diskutovala nad nimi s několika lidmi. Ale při vyhodnocování dotazníků jsem si i tak uvědomila, jak nepřesné nebo mylné některé otázky byly, či jak na ně neexistovala jednoznačná odpověď. Uvedené nedostatky se pak projevíly při vyhodnocení dotazníků.

Podařilo se mi pro svůj výzkum oslovit velmi početnou skupinu respondentů, avšak ani relativně rozsáhlý soubor dotazovaných nebyl dostatečně velký na to, aby bylo možno z výsledků vyvozovat obecné závěry. Ke zvýšení obecnosti výzkumu by bylo potřeba oslovit více respondentů. Rodinné vztahy jsou natolik složité a různorodé, že ačkoli jsem se snažila prostřednictvím otázek nasměrovat respondenty do úzce uzavřených odpovědí, k objektivnímu vyhodnocení bych musela přihlédnout ke všem podrobnostem, které s sebou jednotlivé rodiny přináší.

S velkou neochotou jsem se setkala při získávání informací od ředitelk mateřských škol ohledně spolupráce se seniory, ať už rodinnými příslušníky, či mimo

rodinu. Vzhledem k tomu, že co se týče zakomponování mezigeneračních aktivit do školních vzdělávacích programů, ani jedna mateřská škola neodpověděla pozitivně, je možné, že se mými otázkami cítily ředitelky mateřských škol „zahanbeny“ a nechtělo se jim dále spolupracovat. Jak už jsem uvedla v předešlých kapitolách, neochotu spolupracovat některých ředitelek jsem musela nahradit řešerší dostupných dokumentů, což mnohdy nebylo snadné a výsledek není tolik prokazatelný a detailní, jaký by byl přímo z úst kompetentní osoby. Donutilo mě to přemýšlet, zda lze příčinu nespolupráce spatřovat ve formulaci. Domnívám se však, že otázky byly dobře položené a chybou tedy byl zřejmě časový nedostatek vedení mateřských škol anebo neochota spolupracovat kvůli citlivému tématu.

Závěr

Předložená diplomová práce se zabývá tématem mezigeneračních vztahů předškolních dětí a seniorů v rodině i mimo ni.

Stáří a stárnutí jsou neodvratitelné jevy, přičemž s ohledem na prodlužování délky života je velmi aktuální téma zlepšení kvality stárnutí, zvýšení samostatnosti a zdraví starých lidí a nabídka aktivit a programů, které umožní starým lidem zapojit se do společnosti a neupadnout do izolace. V dnešní době se diskutuje o vzniku takzvané mezigenerační propasti, což znamená, že jednotlivé generace, zejména generace dětí a jejich prarodičů, k sobě mají velmi daleko. Zatímco v minulosti byly díky vícegeneračnímu bydlení, nízkému důchodovému věku a absenci technologií jejich vztahy velmi úzké, dnešní doba blízkým vztahům se širší rodinou příliš nepřeje. Stejně tak i úcta ke starým lidem mimo rodinu klesá. Teoretická část dále charakterizovala důležitost role prarodiče v životě starého člověka, důležitost prarodiče pro dítě, a zaměřila se na téma rodiny a její proměnu ve 20. století, která úzce souvisí s mezigenerační propastí, o které mluvíme v současné době. Dále teoretická část nabídla výběr nejznámějších mezigeneračních programů, které existují na území České republiky a současně uvedla výběr literatury pro děti, která existuje na českém trhu a je možné ji použít pro účely překonávání již zmíněné mezigenerační propasti.

Ve stejném duchu jsem pokračovala v praktické části, která je představována mým vlastním výzkumem a snažila jsem se v ní splnit všechny cíle, které jsem si na začátku diplomové práce stanovila. Cílem bylo pomocí vybraného vzorku dětí a jejich rodičů zjistit, jaké panují mezigenerační vztahy v rodinách, jak častá je komunikace a kontakt dětí se svými prarodiči a jak vypadá rodinná struktura a bydlení. Pomocí dotazníkového šetření jsem tak chtěla vyzkoumat vztahy předškolních dětí k seniorům, jakožto rodinným příslušníkům. Dále mě pak zajímal vztah těchto dětí a jejich rodičů k seniorům mimo rodinu, a to prostřednictvím mezigeneračních programů, které se pořádají v místě jejich bydliště. Snažila jsem se zjistit povědomí a zájem rodičů o těchto programech a četnost jejich návštěvnosti.

Můj přístup k výzkumné části předem ovlivnily názory odborníků a zvolené hypotézy tento fakt dokládají. Předpokládala jsem, že mezigenerační vztahy v rodinách

jsou skutečně mizivé, vzhledem k místu bydliště vybraného zkoumaného vzorku, a že rodiče si budou tuto skutečnost uvědomovat a budou se snažit nahradit absenci prarodičů častou účastí na mezigeneračních programech, které se organizují v místě jejich bydliště. Analýzou získaných odpovědí však bylo zjištěno, že děti z vybraného výzkumného vzorku se se svými prarodiči stýkají poměrně často. Z odpovědí vyplynulo, že až 37% dětí se stýká se svými prarodiči několikrát do týdne, 13% se s nimi stýká denně. Pouze 2% respondentů uvedla, že se se svými prarodiči děti nestýkají vůbec. V následující otázce odpovědělo 50% rodičů, že by četnost setkání ještě zvýšili, pokud by měli tu možnost. Výsledek mě velice překvapil a potěšil, protože v dodatečných otázkách rodiče odpovídali, že prarodiče jsou v rodinách vítáni, pomáhají si navzájem, mají k sobě úctu a respekt a děti mají o setkávání velký zájem.

Co se týká společného bydlení, pouze 10% respondentů bydlí společně s prarodiči ve společné domácnosti, a to ještě polovina z nich nedobrovolně – většinou kvůli špatné finanční či zdravotní situaci jedné ze stran. Je důležité si však uvědomit, že výzkum je velmi ovlivněn vybraným vzorkem respondentů a výrazně také místem konání – výsledek by byl jistě odlišný, pokud by byl výzkum prováděn v malém městě či na vesnici.

Další významná otázka směřovala na konkrétní oblasti, které pro rodiče prarodiče ve vztahu k dětem znamenají. Z odpovědí vyplynulo, že 48% respondentů, kteří pomoc prarodičů využívají, je využívá jako praktickou výpomoc pro své předškolní děti, čili pomoc při vyzvedávání a odvodu do mateřské školy a na kroužky, hlídání či doprovod k lékařům atd. 23 % rodičů vidí přínosy prarodičů dále v poskytování zkušeností a rad, čili předávání moudra a tradic přirozeně z generace na generaci. 18 % rodičů vidí prarodiče jako své partnery při výchově svých dětí a pouze 4 % respondentů spatřuje přínos prarodičů ve finanční výpomoci. Často se objevilo tvrzení, že prarodiče jsou pro děti hlavně kamarádem a partnerem.

Vyhodnocení druhé části dotazníku pro rodiče bylo pro mě také překvapením. Ve své hypotéze jsem předpokládala, že rodiče využívají mezigenerační programy jako náhradu nedostatečných rodinných vztahů s prarodiči, ale z odpovědí vyplynulo, že mezigenerační programy sice rodiče vítají a povětšinou o nich mají povědomí, ale

nemají čas či chuť je se svými dětmi navštěvovat. Vidí přínos setkávání obou generací, ale byli by rádi, kdyby se tato setkání uskutečnila v rámci vzdělávacích institucí. Pokud jsou iniciátory rodiče a mají tu možnost, raději organizují setkání v rámci rodiny.

Druhá oblast, kterou jsem se snažila v praktické části obsáhnout, bylo zjištění množství a typů aktivit a programů, které se v okolí odehrávají. Zajímal mě organizátor těchto aktivit a zájem o ně ze strany seniorů, dětí a rodičů. Tuto část výzkumu jsem provedla prostřednictvím polostrukturovaného rozhovoru s bývalou místostarostkou Městské části Praha 8 Vladimírou Ludkovou, která se ve své funkci intenzivně zabývala tématem mezigeneračních vztahů a jejich setkávání a má velké povědomí o mezigeneračních spolupracích, které na území Prahy 8 existují. Současně jsem v této oblasti provedla rešerši, a to zejména v měsíčníku Osmička, který Praha 8 vydává, a na internetových stránkách Městské části Praha 8.

Z rozhovoru jsem se dozvěděla, že Praha 8 je v oblasti mezigeneračního setkávání velmi pokroková. Za nejvýznamnější považuje V. Ludková spolupráci s Českou alzheimerovskou společností a Gerontologickým centrem Praha 8, která vyústila v projekt s názvem Plán Alzheimer Praha 8. Smyslem tohoto projektu byla setkání s dětmi, setkání s odborníky a osvěta ve věci demence jako takové. Jako další významný projekt uvedla V. Ludková Dny zdraví a sociálních služeb, jehož smyslem byla prezentace poskytovatelů sociálních služeb na jednom místě. Na akci se organizačně podílel odbor kultury ÚMČ Praha 8 a akce se pravidelně účastnily základní a mateřské školy. V. Ludková upozornila dále na to, že je důležité, aby se obě strany setkání účastnily dobrovolně a aby byly zhodnoceny jejich síly a možnosti. Nutná je také vhodně zvolená aktivita. Přínos tohoto setkávání je nedožrnutý.

V další oblasti praktické části diplomové práce jsem se zajímala o způsob spolupráce předškolních dětí a seniorů, ať už rodinných příslušníků, nebo mimo rodinu, kterou organizují přímo mateřské školy na území Městské části Praha 8, a způsob jejich zasazení do školních vzdělávacích programů. Ke svému výzkumu jsem vybrala osm mateřských škol, ve kterých jsem současně realizovala i dotazníkové šetření pro rodiče. Tuto část jsem taktéž uskutečnila pomocí dotazníků, které byly rozdány ředitelkám vybraných mateřských škol.

Během realizace této části výzkumu jsem se setkala s poměrně velkou neochotou spolupráce ze strany ředitelky mateřských škol. Dotazník vyplnily pouze tři ředitelky, u zbylých mateřských škol jsem odpovědi na své otázky hledala pomocí řešerše dostupných vzdělávacích programů a jiných informací, což mnohdy nebylo úplné, a proto výsledky nejsou tak podrobné a obsáhlé, jak jsem si představovala. Z osmi vybraných MŠ nemá ani jedna mezigenerační vztahy zakomponované do školního vzdělávacího programu, ačkoli čtyři z nich pravidelně se seniory spolupracuje. Všechny mateřské školy zapojují do svého chodu prarodiče dětí, a to prostřednictvím různých besídek a jiných tradic mateřských škol. Žádná z vybraných institucí nenavštěvuje se svými dětmi mezigenerační programy, které se v jejich okolí pořádají.

Jako hlavní cíl diplomové práce jsem stanovila navázání spolupráce mezi předškolními dětmi z Mateřské školy Bojasova 1, ve které pracuji jako učitelka, a Gerontologického centra Praha 8 – Kobylisy, které sídlí v okolí. Podařilo se mi navázat kontakt, domluvit se na způsobu spolupráce a nakonec zrealizovat aktivitu, která vyhovovala oběma zúčastněným stranám, a zasadit se tak o každoroční setkávání seniorů a dětí z naší MŠ.

Přes rozporuplná očekávání bylo toto setkání velkým úspěchem a zároveň zajímavým prostředkem pro pozorování a analyzování chování dětí ke starým lidem. Pokusila jsem se během probíhané aktivity zaměřit na všechny aspekty chování a komunikace dětí v přítomnosti seniorů a najít nějaké rozdíly mezi dětmi, které se pravidelně se starými lidmi stýkají (s prarodiči), a dětmi, které tuto možnost nemají. Dospěla jsem však k názoru, že předškolní věk je věkem velmi bezprostředním, děti neměly s komunikací žádný problém a chovaly se stejně přirozeně, jako by byly pouze ve svém kolektivu. Jediné rozdíly, které jsem zaznamenala, byly dány povahovými rysy dětí – ty, které jsou běžně sociálně zdatné, byly vstřícné a otevřené i k právě potkaným starým lidem, kdežto těm dětem, které jsou spíše zdrženlivější ve svém chování, trvalo i při tomto setkání delší dobu k navázání kontaktu s novým člověkem.

Výsledky všech částí diplomové práce mě donutily se zamyslet, zdali mezigenerační propast, o které se v dnešní době hovoří, nepostihuje až děti školního věku. Období předškolního věku je svým způsobem velice nevinné a bezprostřední a

v přístupu ke starým lidem jsem nepoznala žádnou neúctu či odstup. Při realizaci experimentu bylo dětem jedno, s kým hovoří, důležitá pro ně byla aktivita, její smysl, zaujetí a zábavnost. K seniorům se chovaly stejně, jako se chovají k sobě navzájem, k rodičům nebo učitelkám. Neuvědomovaly si věkový rozdíl, který mezi oběma skupinami byl, bavily se se starými lidmi o stejných věcech, o kterých se baví s ostatními lidmi, o věcech, které je momentálně zaujaly a o zážitcích, které právě zažily. Domnívám se, že neúcta ke starým lidem přichází v pozdějším věku, v období, které není tak krystalicky čisté, jako je to předškolní.

Bibliografie

BOUDON, Raymond. *Sociologický slovník*. 1. čes. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. ISBN 80-244-0735-3.

HARTL, P. HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha : Portál, 2000. ISBN 80-7178-303-X. s. 121

HAUSEROVÁ-SCHÖNEROVÁ, Isabella. *Děti potřebují prarodiče*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1996, 102 s. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-717-8105-3.

HELUS, Zdeněk. *Dítě v osobnostním pojetí: obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2009, 286 s. Pedagogická praxe. ISBN 978-807-3676-285.

HOLMEROVÁ, Iva a Božena Jurášková. *Vybrané kapitoly z gerontologie*. 2., dopl. vyd. Praha: Česká alzheimerovská společnost, 2003. ISBN 80-865-4112-6.

HORSKÁ, Pavla. *Dětství, rodina a stáří: v dějinách Evropy*. Praha: Panorama, 1990, 474 p. ISBN 80-703-8011-X.

KLEVETOVÁ, Dana a Irena DLABALOVÁ. *Motivační prvky při práci se seniory*. 1. vyd. Praha: Grada, 2008, 202 s. Sestra. ISBN 978-802-4721-699.

KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Stárnutí z pohledu pozitivní psychologie: možnosti, které čekají*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011, 141 s. Psyché (Grada). ISBN 978-802-4736-044.

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006, 368 s. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte: normy vývoje a vývojové milníky z pohledu psychologa : základní duševní potřeby dítěte : dítě a lidský svět*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2005. ISBN 978-802-4708-706.

MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH. *Radosti a strasti prarodičů, aneb, Když máme vnoučata*. Vyd. 1. Praha, 1997, 141 s. ISBN 80-716-9455-X.

MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3. rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003, 161 s. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), sv. 3. ISBN 80-864-2919-9.

MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakl., 1999, 251 p. ISBN 80-858-5075-3.

MOŽNÝ, Ivo. Modernizace české rodiny a mezigeneračních vztahů v mezinárodním srovnání. In: MAREŠ, Petr. *Modernizace a česká rodina: sborník prezentací na sympoziu pořádaném ve dnech 15.-17. října 2003 Fakultou sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně*. Vyd. 1. Editor Tomáš Potočný. Brno: Barrister, 2003, 348 s. Sociální studia. ISBN 80-865-9861-6.

PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška, MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. 6., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2009, 395 s. ISBN 978-807-3676-476.

PŘÍHODA, Václav. *Ontogeneze lidské psychiky I. : Vývoj člověka do patnácti let*. 4. vydání. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1977. 414 s.

RHEINWALDOVÁ, Eva. *Novodobá péče o seniory: Intergenerational solidarity in elderly care*. Vyd. 1. Praha: Grada, 1999.

SAK, Petr, KOLESÁROVÁ, Karolína. *Sociologie stáří a seniorů*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2012, 225 s. Sociologie (Grada). ISBN 978-802-4738-505.

SIMARD, Joyce. *Kouzelný magnetofon: příběh o tom, jak rosteme*. Praha: Česká alzheimerská společnost, 2008. ISBN 80-86541-25-8.

STUART-HAMILTON, Ian. *Psychologie stárnutí*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1999, 319 s. ISBN 80-717-8274-2.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2005, 467 s. ISBN 978-802-4609-560.

VÝROST, Jozef a SLAMĚNÍK, Ivan. *Aplikovaná sociální psychologie*, 1. vyd. Praha: Portál, 1998, 383 s. ISBN 80-7178-269-6.

ZAVÁZALOVÁ, Helena. *Vybrané kapitoly ze sociální gerontologie*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2001, 97 s. ISBN 80-246-0326-8.

Seznam příloh

Příloha 1: Dotazník pro rodiče

Příloha 2: Dotazník pro ředitelky mateřských škol

Příloha 3: Článek v měsíčníku Osmička

DOTAZNÍK PRO RODIČE K DIPLOMOVÉ PRÁCI

Dobrý den, jmenuji se Lenka Scholleová a jsem učitelkou v MŠ. V současné době pracuji na své diplomové práci, která se zabývá vztahy mezi předškolními dětmi a seniory. Ráda bych Vás požádala o pomoc s praktickou částí, ve které se snažím zjistit, jak jsou na tom v této oblasti děti z vybraných mateřských škol na Praze 8.

Následující dotazník je anonymní a velmi mi pomůže, pokud si uděláte čas ho vyplnit. Sesbíraná data budou použita pouze v mé práci, kde budou analyzována.

Vyplněný dotazník prosím odevzdejte jedné z Vašich paní učitelek.

Mnohokrát děkuji.

- 1. Bydlíte společně s prarodiči?** ano
ne

(Na otázky č.1.1. a 1.2. odpovídají pouze ti, kteří v první otázce odpověděli ANO)

- 1.1. Vybrali jste si bydlení s prarodiči dobrovolně?** (Pokud ne, zaškrtněte prosím důvod společného soužití.) ano
ne

- a) nemoc či nesamostatnost
prarodičů
b) finanční situace
c) jiné .....

- 1.2. Máte pocit, že se Vaše dítě chová ke starým lidem jinak než děti, které s prarodiči nežijí? Pokud ano, v čem?**

ne

ano

- a) je ohleduplnější ke starým lidem
b) je méně sobecké,

- 2. Jak často se Vaše děti stýkají s prarodiči?**

- a) denně
b) více než 1x do týdne
c) 1x do týdne
d) několikrát do měsíce
e) 1x měsíčně
f) méně než 1x měsíčně
g) vůbec

3. Změnili byste četnost setkání, kdybyste mohli?

ano

ne

**4. Komunikují Vaše děti s prarodiči jinými prostředky (telefon, Skype...)?
Pokud ano, jak často?**

ano

.....

.....

ne

5. Tráví Vaše dítě s prarodiči čas rádo?

ano

ne

6. Prarodiče pro Vás ve vztahu k dětem znamenají:

a) finanční výpomoc

b) poskytování rad a zkušeností

c) praktickou výpomoc (hlídání, pomoc
v domácnosti aj.)

d) partnery při výchově dětí

e) jiné .....

7. Považujete dané body ve vztahu předškolních dětí a prarodičů/jiných starých lidí za pozitivum (P), nebo negativum (N)?

Časté setkávání dětí s prarodiči..... P/N

Předávání hodnot a zkušeností ..... P/N

Učení se úctě ke starým lidem..... P/N

Odlišný přístup výchovy k dítěti.....P/N

Poskytování dárků, peněz..... P/N

Bezprostřední zažívání stárnutí a umírání ..... P/N

Vícegenerační bydlení..... P/N

8. Máte povědomí o tom, že Praha 8 pořádá mezigenerační aktivity?

ano

ne

9. Pokud ano, kde se o nich dovídáte? (internet, časopis Osmička, kamarádi,...)

.....
.....

10. Navštěvujete některé mezigenerační aktivity, pořádané Prahou 8? Pokud ano, které?

ne

ano

.....
.....
.....
.....
.....

11. Přivítali byste v tomto směru nějaká rozšíření? (jiný typ aktivity, jiná organizace,...)

ne

ano

.....
.....
.....
.....
.....

DOTAZNÍK PRO ŘEDITELE MŠ K DIPLOMOVÉ PRÁCI

Problematika vztahů dětí předškolního věku k seniorům a její reflexe v předškolním vzdělávání

Vážená paní ředitelko,

jmenuji se Lenka Scholleová a jsem učitelkou v mateřské škole Bojasova 1 (t. č. na mateřské dovolené). V současné době pracuji na své diplomové práci, která se zabývá vztahy mezi předškolními dětmi a seniory. Ráda bych Vás požádala o pomoc s praktickou částí, ve které se snažím zjistit, jak jsou na tom v této oblasti děti z vybraných mateřských škol na Praze 8.

Moc mi pomůže, pokud si uděláte čas vyplnit následující krátký dotazník. Sesbíraná data budou použita pouze v mé práci, kde budou analyzována.

Mnohokrát děkuji.

- 1. Vztah mezi dětmi a prarodiči/jinými seniory máme zakomponovaný ve Školním vzdělávacím programu.**
- ano
ne

1.1. Pokud ano, jak je v ŠVP formulován?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. Pořádáme aktivity, které prohlubují vztah mezi dětmi a prarodiči/jinými seniory. Pokud ano, které?

ano

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

ne

3. Zúčastňujeme se, jako školka, aktivit, prohlubujících vztah mezi dětmi a seniory, pořádaných Prahou 8. Pokud ano, kterých?

ano

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

ne

Zdravotní a sociální péče

Kulová osma učí děti pétanque

Praha 8 přeje nejenom seniorskému pétanque, ale tato nádherná hra se začíná zabydlovat i v Mateřské škole Bojasova. Jako první si ji vyzkoušela třída Kouzelníků a pro velký úspěch si to nemohly nechat ujít ani třídy Rybiček a Houbiček. Mateřská školka oslovila Gerontologické centrum, kde se pétanque pravidelně hraje ve stacionáři i na hřišti v areálu, a centrum se obrátilo na profesionály z Kulové osmy. Jde o klub a občanské sdružení, kde se pétanque díky podpoře MČ Praha 8 zabydlel a již několik let členové pravidelně trénují a účastní se turnajů po celé České republice.

A jak probíhalo setkání Kulové osmy s třídou Kouzelníků? Přečtěte si reportáž Leoše Krejčína, jednoho z účastníků a člena Kulové osmy: Po přivítání nových hráčů na hřišti je Maruška P. a Vašek seznámili s pravidly pétanque, čímž skončila pianá teorie a šlo se na praktické ukázkou. Předtím, než jsme se vrhli na trénink, absolvovali všichni nováčci pod Leošovým vedením důkladnou rozcvičku. A po rozcvičce již následovaly základy pétanque – držení koule, přiblížování a stěhba.

Po základní výuce jsme si hráče rozdělili do čtyřčlenných skupin a připravili jsme jednotli-

Děti se nejdříve seznámily s pravidly hry

Školáčky pétanque rozhodně zaujal

vé ateliéry. Nejlépe hráčům šel nácvik středně vysokého hodu u Vaška, Jirky a Petra a ti šikovnější zvládali ateliér stěhání koule u Emy, Ivy a Marie M. Co na tom, že děti místo malé koule trefovaly modrý míč a koule byly pouze dětské. Po ateliérech si naši budoucí šampioni zahráli i pár zápasů.

Počasí bylo nádherné a všem se to moc líbilo. Na závěr nám za naši snahu děti poděkovaly krásnou písničkou a všichni jsme dostali

vlastnoručně namalovaného motýlka. Těmi si vyzdobíme naši klubovnu. Všichni jsme si to perfektně užili, ale ani ti, co tentokrát nemohli, nemusejí litovat. Paní učitelka byla nadšená a až o akci řekne ve školce, určitě prý bude chtít na sportovní dopoledne s Kulovou osmou přijít i zbývajících sedm tříd mateřinky.

Pétanque má svá pravidelná mistrovství světa i mistrovství světa juniorů. A kdo ví, třeba na něj za pár let pojede tým z Prahy 8. -red-